

5:e årg. 1902.

December.

N:o 5.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 50 öre.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1903 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikal* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1902.

P. Fahlbeck.

Om proportionella val på grund af tvåmansvalkretsar.

Af

Komminister A. F. Runstedt.

I en nyligen utgifven broschyr har H. REUTER framlagt ett förslag till proportionella riksdagsmannaval, hvilket, utan att författaren synes veta därom, är nästan identiskt med ett af under-tecknad tidigare publicerad förslag.

Då frågan står på dagordningen, och då det synes mig, som om i hr Reuters bok motiveringen blifvit omsorgsfullare utarbetad än själfva det positiva förslaget (där nämnes t. ex. ej, huru man skall göra, om vid valet tre kandidater få lika eller nästan lika många röster), må det tillåtas mig att här i något utvidgad form få åter aftrycka mitt i Falköpings Tidning för den 13 augusti detta år refererade förslag samt härtill foga en kort motivering.

I. Förslag.

a) *Generella bestämmelser.*

1. Riket indelas i hälften så många valkretsar som antalet representanter i andra kammaren. Hvarje valkrets väljer *två* riksdagsmän för nämnda kammare.

2. Hvarje röstande får medelst afgifven valsedel rösta dels på en person i valkretsen till *riksdagsman* och dels på en — likaledes inom valkretsen — till *suppleant*.

Angående suppleants rättigheter och skyldigheter se nedan «fall» 1 och 4.

b) *Bestämmelser för olika fall.*

Fall 1. Visar det sig vid rösternas slutliga sammanräkning, att tvenne personer för riksdagsmannauppslaget fått minst *en tredjedel* hvardera af de afgifna rösterna, förklaras båda valda. Till suppleant för sålunda vald riksdagsman nämnes den, som fått de flesta rösterna på de valsedlar, hvilka afgifvits till förmån för ifrågavarande riksdagsman. Om en på nu sagda sätt vald riksdagsman under valperioden afgår från befattningen, inträder hans suppleant utan vidare som riksdagsman i den afgångnes ställe.

Fall 2. Har en riksdagsmannakandidat fått fulla *två tredjedelar* af de afgifna rösterna, är han vald, och *nytt val* (fyllnadsval) anställes för att med vanlig enkel majoritet besätta kretsens andra riksdagsmannaplats. Om under perioden någon af de sålunda valda riksdagsmännen afgår, ersättes han likaledes genom vanligt majoritetsval.

Kretsen betraktas såsom enfärgad, och några suppleanter behöfvas icke.

Fall 3. Falla rösterna annorlunda, än nu är sagdt, d. v. s. delas så, att hvarken en får två tredjedelar eller två en tredjedel hvar, så anställes *nytt val* för att gifva de två hufvudpartierna tillfälle att ena sig om den kandidat och suppleant från hvardera sidan, som i första omröstningen fått de flesta rösterna, samt för att utröna, om möjligen en af kandidaterna kan för sig vinna två tredjedelar af de afgifna rösterna. När vid detta val ingen af riksdagsmannakandidaterna upp till två tredjedelars majoritet, förklaras de båda valda, som fått högsta röstetalen, äfvensom de suppleanter, som å ömse sidor nått pluralitet enligt bestämmelserna i fall 1.

Fall 4. Befinnes vid det i föregående mom. nämnda nya valet ett namn hafva samlat två tredjedelar af de röstande, förklaras dess innehafvare vald, och till kretsens *andre riksdagsman* utnämnes den, som vid det nya valet fått de flesta rösterna *till suppleant*, hvarvid hvarje kandidat tillgodoräknas *alla* honom för suppleantbefattningen gifna röster, utan att i likhet med fall 1 afseende fästes vid hvilka valsedlar de härstamma ifrån.

Inträffar i sådan valkrets ledighet under valperioden, anställles liksom vid det under n:o 2 nämnda fall ersättningsval efter majoritetsprincipen.

Anm. Genom att på här angifvet sätt låta en suppleant genast rycka in såsom riksdagsman undviker man att betunga valmännen med ett tredje val.

Alternativ.

Synnerligen korta och enkla kunna valreglerna för landsbygden gestalta sig, om man i vissa fall vill betjäna sig af *elektorer*. Valen skulle då tillgå på följande sätt:

Förutsättningen är tvåmansvalkretsar såsom här ofvan. Hvarje röstande får medelst afgifven valsedel rösta dels på en person inom valkretsen till riksdagsman och dels på en inom kommunen till *elektor*. Röstsedlarne hophäftas kommunvis, eller också förses hvarje sedel med kommunens namnstämpel. Visar det sig vid rösternas slutliga sammanräkning, att tvenne personer för riksdagsmannaupdraget fått minst en tredjedel hvardera af rösterna, förklaras båda valda. Om en sålunda vald riksdagsman under valperioden afgår, väljes annan i hans ställe utaf de elektor, som hvar inom sin kommun fått de flesta rösterna på de valsedlar, hvilka innehålla den afgångnes namn. (För att slippa gömma röstsedlarne bör man naturligtvis genast vid första valet protokollisera de med de olika riksdagsmännens namn förbundna elektorernas.) Visar det sig vid den ofvan nämnda röstsammanräkningen, att en person för riksdagsmannakallet fått fulla två tredjedelar af de afgifna rösterna, är han vald, och det parti, som röstat på honom, får besätta äfven kretsens andra representantplats genom de elektor, hvilka hvar inom sin kommun fått de flesta rösterna på de valsedlar, som innehålla den sålunda segrande riksdagsmannakandidatens namn. Falla återigen rösterna på annat sätt, än hittills är nämndt, så anställles nytt val, på det att valmännen må få tillfälle att samla sig om den kandidat från hvardera sidan, som i första omröstningen nått högst, och för att utröna, om möjligen en af dem kan samla två tredjedelar af de röstande, i hvilket fall de med hans namn förknippade elektorerne, så som ofvan sagts, få utse den andre representanten för valkretsen.

Denna metod passar dock endast för valkretsar, hvilka bestå af flera hvar för sig röstande områden, såsom t. ex. kommunerna på landsbygden.

II. Motivering.

1. Hufvudfordringarne på en god valmetod äro, att den skall vara enkel, möjliggöra valens basering på väljarnes personliga kännedom af kandidaterna samt göra partibildning obehöflig.

För dessa önskemål må fordringarne på exakt proportionalitet eftergifvas, om så är nödvändigt. Så svårlöst som frågan är, kan man vara glad, om majoritetsväldet får maka åt sig något, om än aldrig så litet.

En hufvudsaklig angelägenhet i afseende på riksdagsmannavalen är, att *förberedelserna* för det slutliga valet må fotas på bättre grunder än nu är fallet. Våra valmöten med deras omröstningar, vid hvilka den kandidat, som får ett par röster mindre än en annan af samma färg, skall träda tillbaka, dessa valmöten äro, åtminstone på landsbygden, ofta ren humbug. Dels komma de, som bo nära mötesplatsen, att få obehörig öfvervikt genom att talrikt komma tillstädes, och dels kan en agitator skaffa vapen- dragare, som resa på valmöten och skapa majoritet.

Till undvikande af dessa olägenheter har man i somliga valkretsar och partier på senare tider börjat införa förberedande omröstningar kommunvis. Men så händer det, än att i några kommuner en sådan röstning ej blir ombestyrd, än att dessa profval ej nog uppmärksammas. De hafva för liten auktoritet. Hvarje handa fusk är ej heller från dem uteslutet.

Dessa profval innebära emellertid en god princip, som bör utvecklas. Min mening är, att de böra lagstadgas, nämligen på det sättet, att man i regeln låter valet ske i två omgångar. Första valet skall tjäna till att utvisa, hvilka riksdagsmannakandidater ur det ena eller det andra politiska lägret hafva de flesta valmännen bakom sig vid en fri omröstning, d. v. s. vid en omröstning, där ingen fruktan för röstsplitrning har tvingat kanske mer än hälften af väljarne att frångå den kandidat, som de egentligen helst ville hafva till riksdagsman.

Endast i det fall, då kandidatfrågan är i förväg klar, något som visar sig af den första omröstningens absoluta majoritets-siffror, blir ett andra val onödigt.

2. Ett par invändningar, som vi vänta komma att göras mot den här föreslagna metoden, måste i korthet bemötas.

Tvåmansmetoden kommer, menar man kanske, att oskäligt gynna minoriteten. — Huru förhåller sig härmed?

Vore det så, att minoritetens styrka regelbundet varierade mellan 1 och majoritetens röstetal minus 1, då hölle invändningen uppenbarligen icke streck, ty då skulle det lika ofta inträffa, att minoriteten, såsom ej förfogande öfver en tredjedel af rösterna, blefve utan representant, som att den finge en sådan. Men nu torde statistiken kunna visa — jag antar det — att minoriteten oftast förfogar öfver mer än en tredjedel af valkretsens röster.

Härvid får dock ej förbises, att minoriteten i olika valkretsar *icke alltid utgöres af samma politiska parti*. Låt oss antaga, att vid ett val, då hela landet tages i betraktande, partiet A är majoritetsparti och B minoritetsparti. Till följd af partiernas förskjutning kommer enligt all erfarenhet partiet A i somliga kretsar i minoriteten; i andra åter kommer det att få två tredjedelars majoritet. Om, såsom vi antagit, minoriteten, äfven när de fall, då denna minoritet utgöres af B-partiets anhängare, medräknas, oftare håller sig öfver än under tredjedelen af de röstades antal, så måste detta i regeln så mycket oftare blifva fallet, då endast partiet A tages i betraktande. I de fall således, då partiet A råkar i minoritet, ligger denna oftast just inom de gränser, som enligt denna metod äro för minoriteten gynnsamma. Det blir då A, som får skörda vinsten af metodens minoritetsgynnande.

I de valkretsar åter, inom hvilka partiet A uppnår två tredjedels majoritet, får det tillsatta båda platserna, medan minoritetspartiet B där intet får för sina röster. Och ju starkare A-partiets öfvervikt i det hela är, dess oftare lär detta komma att inträffa.

I alla de nu nämnda fallen kommer metoden att blifva till nackdel för B, som ju dock är minoritetsparti. Och härigenom kommer B att i somliga kretsar förlora, hvad det i andra får för mycket i förhållande till sitt medlemsantal. — I stort sedt måste enligt all sannolikhetsberäkning metoden skipa rättvisa mellan partierna.

Förslagets skenbara gynnande af minoriteten gäller sålunda endast den *abstrakta* minoriteten, icke den verkliga politiska.

Men äfven om man blott ser saken abstrakt, lär man snart finna, hvilket framsteg i rättvisa det föreslagna valsättet skulle innebära framför majoritetsvalen. Minoriteten gynnas! Ja, hvad mer? Är det icke rättvisare, att en minoritet, som i styrka varierar mellan tredjedelen och hälften af väljarnes hela antal, får tillsätta halfva representationen, än att den *ingen* representant får? Antag det otroliga och för metoden ogynnsammaste fallet, att minoriteten i rikets alla valkretsar hölle sig öfver 33,33 % af de röstande, d. v. s. varierade mellan nämnda procent och 49,99 %. Är det icke rättvisare, att en minoritet, som i medeltal förfogar öfver 41,67 procent af de röstande, får tillsätta högst 50 % af riksdagsmännen, än att den skall blifva alldeles representationslös.

Med denna proportion 41,67 : 50 hafva vi nämnt det *värsta*, som gärna kan inträffa. I verkligheten kommer minoriteten nog alltid att i åtskilliga valkretsar oscillera djupare, så att den ofta kommer under de 33,33 procenten och således blir utan representant. I verkligheten lära därför med den föreslagna metoden de röstandes och de valdes procenttal komma hvarandra mycket nära.

Och må man med nyssnämnda missproportion 41,67 : 50 (i värsta fall) jämföra *motsvarande* missproportion med vårt nuvarande valsätt. Den utvisar under samma förutsättning förhållandet 58,33 : 100, d. v. s. 58,33 procent af valmännen få besätta *alla* platserna i kammaren!

Till förebyggande af missförstånd erinras återigen, att dessa siffror afse minoriteten såsom sådan med bortseende från dess politiska färg.

3. En annan invändning, som kan göras mot vårt förslag, är den, att med tvåmansmetoden endast *två* partier samtidigt kunna få representanter från samma valkrets.

Ja, detta är en brist. Men här gäller det att väga företräde mot företräde. Nog finnes det metoder, som ge bättre proportionalitet, men äro de måne så *enkla och till sina verkningar öfverskådliga*, att de kunna vinna *förståelse och tillit hos den stora allmänheten?*

I alla tider och på hvarje ort lär det för öfrigt blifva så, att, om ej undantagsvis allmän enighet råder, valmännen samla sig till två stora hufvudpartier. I all synnerhet gäller detta vid de stora valtillfällena, då någon för fosterlandet afgörande fråga föreligger. Det blir då alltid något visst lösningsförslag, som striden gäller, och väljarne dela sig i ett ja-parti och ett nej-parti. Tvåmansvalkretsarne motsvara således behofven just vid de viktigaste valen.

Meningen med de proportionella valen är väl också i främsta rummet att förhindra det skriande och förbittrande missförhållande, som stundom uppkommer, att, när väljarfolket ute i landet är deladt i två jämnstarka partier, representationen till följd af valsättet kommer att bestå nästan uteslutande af det ena lägrets män, eller att, såsom ideligen sker, af två i det närmaste jämnstarka partier i en valkrets det enas rösträtt blir illusorisk. Säkertligen skall det mycket mildra partimotsättningens bitterhet, om jämte det största partiet äfven det näst största kan hafva utsikt att få sin kandidat vald.

Partier af tredje och fjärde ordningen måste för att något betyda i alla fall bilda kartell, om ej förr så i riksförsamlingen. Denna kartellbildning kan gärna förläggas till valen. För regeringen såväl som för riksdagsarbetets sunda fortgång torde en mera enkel och klar partiställning i riksdagen vara fördelaktigast.

4. Hufvudsakliga företrädet med tvåmansvalkretsarne består jämte metodens enkelhet däri, att *valkretsarne* blifva af *rimlig storlek*.

Omedelbara val förutsätta små valkretsar. Mycket beror därvid dock på valsättet. En metod, som bygger på dubbel omröstning, torde utan nämnvärd olägenhet tillåta valkretsens utvidgning till dubbla omfånget mot en metod med engångsröstning. Om i förening med rösträtsreformen landsbygdens representanter, såsom ju meningen synes vara, komma att ökas, så blifva emellertid de nya tvåmanskretsarne icke dubbelt så stora som de nuvarande valkretsarne. Ännu mindre blir detta förhållandet, om de mindre städerna och landsbygden sammanslås till gemensamma val.

Man har äfven föreslagit tremansvalkretsar. Emot dessa invända vi för det första, att de blifva för stora för omedelbara val. För det andra anmärkes, att de fungera sämst just i det fall, då behofvet af god proportionalitet kännas som starkast, nämligen då två jämnstarka partier stå emot hvarandra.

Tremansmetoden kunde visserligen synas hafva det företrädet, att *tre* partier från samma valkrets kunna få hvar sin representant, men den passar riktigt väl endast under den förutsättningen, att alla tre partierna äro tämligen jämnstarka. Sådant inträffar dock mera sällan. Om t. ex. af de tre partierna A, B och C det första förfogar öfver 900 röster, det andra öfver 800 och det tredje öfver 400 röster, eller om A har 1000 och de andra 550 hvardera, så är det icke godt att veta, huru platserna böra fördelas.

Jag tror icke, att tremansmetoden ur proportionalitetssynpunkt har så stort företräde framför tvåmansmetoden, att det uppväger nackdelarne.

* * *

*

Skall man nödvändigt hafva flermansvalkretsar, då är det så godt att taga steget ut och låta hvarje län bilda en valkrets. Men då *måste* man också låta valen ske genom elektor.

I sådant fall skulle jag emellertid åtminstone för landsbygden vilja förorda ett valsätt, som kunde kallas *elektionsmetoden*, och som skulle gå en medelväg mellan det medelbara och det omedelbara valsättet.

* Denna metod skulle bestå däri, att valmännen inom hvarje domsaga finge medelst omedelbart val uppsätta ett mindre antal personer — en för hvarje afsevärdt parti — på *förslag* till riksdagsmannakallet, och att därpå själfva valet finge ske medelst ett genom elektor verkställt *urval* bland de från länets olika domsagor föreslagna.

Förslags- och elektorsvalet kunde ske i två omgångar. Hvarje röstande finge på sin valsedel skriva *ett* namn för riksdagsmannauppslaget och ett för elektorsbefattningen. Första omröstningen skulle vara ett profval, medan andra omröstningen skulle tjäna

till att låta partierna ena sig om hvar sin kandidat. Endast den, som vid andra omröstningen fått en viss afsevärd del (t. ex. minst en femtedel) af de afgifna rösterna, skulle anses uppställd såsom kandidat för det slutliga valet. Elektorernas antal åter kunde vara oinskränkt, men den, som fått mindre än 300 röster till elektor kunde hafva rätt att öfverlåta sin rösträtt åt annan elektor (Flodströms förslag).

Om sedan vid slutvalet hvarje kandidat tillgodoräknades icke blott så många röster, som de på honom röstande elektorerna själfva fått, utan äfven de röster, han fått vid det sista af de nyssnämnda förslagsvalen, så skulle allmänheten finna sig hafva rätt stort omedelbart inflytande. Elektorerna vore bundna vid de genom omedelbart val föreslagna och antalet vid samma omedelbara val till en kandidat gifna röster ökade hans valutsikter — allt omständigheter, som kunde vara egnade att förlika allmänheten med valsättets partiella medelbarhet.

Tydiligen måste man af den, som skall kunna med allvar uppställas såsom riksdagsmannakandidat vid ett länsval af nu föreslagen natur, fordra, att han i sin egen domsaga skall kunna samla något afsevärdt röstetal. Siffran måste tyvärr godtyckligt bestämmas. Men på det att kandidaterna icke må blifva oöfverskådligt många och kandidatutnämningen ej må få allt för ringa värde och anseende, får den ej sättas för lågt. Sättes den såsom här ofvan till $\frac{1}{5}$ af de afgifna rösterna, blir följdén, att högst 4 partier samtidigt kunna få kandidater från samma valkrets, och det må vara nog. Ett parti, som icke i *någon enda* af länets domsagor kan samla en femtedel af de röstande, och hvars elektor till följd däraf sakna egen kandidat vid slutvalet, är i alla fall för svagt för att kunna handla själfständigt. Men det behöfver icke därför känna sig vara utan inflytande.

Smärre bidrag till svensk statsrätt.

Af

Docent Ludvig Widell.

I.

Förmenta tendenser till ministerstyrelse i Sverige.

I sin intressanta och väckande inträdesföreläsning vid Göteborgs Högskola — *Döda bokstäfver i Sveriges gällande regeringsform*¹⁾ — har Professor RUDOLF KJELLÉN hänfört jämväl § 7 till de paragrafer, öfver hvilka dödskorset, om också ej ännu, så dock inom kort kan ristas. Då det synes mig, som om författaren ej skulle äga så alldeles rätt häruti, har jag velat upptaga frågan till närmare utredning.

R. F. § 7 lyder sålunda: «Alla regeringsärenden, med undantag af sådana, som i 11 och 15 §§ omförmälas (ministeriella och kommandomål), skola inför konungen i statsrådet föredragas och där afgöras.» Paragrafen innehåller tydligen ett absolut förbud mot regeringsärendens (med nämnda undantag) afgörande på annat sätt än i statsrådet, vare sig af konungen efter endast departementschefens hörande eller af departementschefen på egen hand.

Frågan är då, hvad man har att förstå med regeringsärenden. I sin bekanta handbok definierar K. HAGMAN regeringsärenden så-

¹⁾ Införd i denna tidskrifts april- och junihäften för innevarande år.

som «alla mål, som jämlikt lag och författningar skola handläggas i statsrådet». Detta blir emellertid en «cirkeldefinition», som sålunda intet utreder. Riktigast torde vara att såsom regeringsärenden räkna sådana frågor, i hvilka icke genom lag eller förordningar beslutanderätt tillerkänts särskilda myndigheter och ämbetsverk ¹⁾. — Beträffande många ärenden fordrar grundlagen uttryckligen, att besluten fattas af konungen. Beslutanderätten i dylika frågor kan naturligtvis under inga omständigheter öfverlämnas åt annan myndighet. Eljest bestämmes omfånget af begreppet regeringsärenden i allmänhet af konungen i administrativ väg genom instruktionerna för ämbetsverken; i många fall förbehålles emellertid beslutanderätten åt konungen genom af honom och riksdagen gemensamt stiftad lag, och erfordras då tydligen riksdagens samtycke för beslutanderättens delegerande åt underordnad myndighet.

Huruvida departementschef är att betrakta såsom en sådan underordnad myndighet, åt hvilken själfständig beslutanderätt kan uppdragas, lämna vi här å sido; af det ofvan sagda framgår emellertid, att det i hvarje fall endast är på grund af uttrycklig bestämmelse i grundlag, lag eller förordning, som dylik rätt kan tillkomma departementschef; någon själfständig beslutanderätt därutöver, i likhet med t. ex. den danske ministerns, äger han ej. Vid ett par tillfällen har emellertid förekommit, att departementschef på egen hand fattat beslut utan att vara därtill berättigad. Justitieombudsmannen S. L. THEORELL omnämner i sin berättelse för 1851 ²⁾ ett fall, där chefen för civildepartementet egenmäktigt underlåtit att underställa K. M:ts pröfning klagomål, som genom engelske ministern i Stockholm hos regeringen anförts mot svenska myndigheter, utan på egen hand förklarar klagomålen till ingen åtgärd föranleda. Ett annat fall omnämnes af reservanter i 1893 års konstitutionsutskott ³⁾. .Chefen för ecklesiastikdepartementet hade utan bemyndigande förordnat om afslutande af kontrakt på kronans vägnar rörande utgifvande af «Läsebok för folkskolan».

¹⁾ En dylik limitativ definition är den enda logiskt möjliga i en stat som Sverige, där en «fri» regeringsmakt förekommer.

²⁾ Ss. 78 ff.

³⁾ Mem. 24: s. 23.

Visserligen har intet af dessa fall föranledt anmärkning af konstitutionsutskottet, men detta hindrar ej, att ofvannämnda begränsning af departementschefens beslutanderätt äger full giltighet, något som också från alla håll erkännes.

I åtskilliga fall har beslutanderätt uppdragits åt departementschefer genom grundlag, lag eller förordning. Af grundlagarna är det endast tryckfrihetsförordningen, som medgifver departementschef sådan myndighet; enligt dess §§ 1, 4, 5 äger chefen för justitiedepartementet besluta i vissa tryckfrihetsfrågor. Dock kan äfven stadgandet i R. F. § 38 om departementschefs rätt att omedelbarligen gifva föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut anses innebära en viss beslutanderätt. Genom af konung och riksdag gemensamt stiftad lag har endast i ett fall departementschef tillerkänts rätt att själf fatta beslut: enligt banklagen af 12 juni 1874 äger chefen för finansdepartementet besluta undersökning i enskild bank ¹⁾. Talrikare äro de fall, där konungen i administrativ väg meddelat departementschef beslutanderätt. Ett antal sådana omnämnes af Kjellén, och ytterligare ett eller annat skulle kunna tilläggas.

Har man då rätt att häri skönja en i våra dagar befintlig tendens till ministerstyrelse? Enligt mitt förmenande måste härpå svaras ett bestämdt nej. Dels är det i allmänhet endast rena bagatellfrågor, i hvilka departementscheferna erhållit beslutanderätt, dels och framför allt hafva alla dylika bestämmelser tillkommit under tidigare år, i hvarje händelse före 1885, ja, i ett fall har efter nämnda år departementschef fråntagits beslutanderätt, som han tidigare ägt: rätten att utnämna folkskoleinspektörer och utfärda instruktion för dem, som ursprungligen uppdrogs åt eklestikministern, har 1892 återtagits af K. M:t. Har sålunda tidigare en tendens till ministerstyrelse funnits, något som knappast torde vara bevisligt, så kan man åtminstone ej påstå, att den gifvit några lifstecken från sig under senare år.

Att K. M:t i så ringa utsträckning begagnat sig af utvägen att minska det öfverväldigande antalet regeringsärenden genom att

---

¹⁾ Föregående af konungen i administrativ väg utfärdade förordningar rörande enskilda banker förbehålla dylikt beslut åt K. M:t själf.

delegera beslutanderätt åt departementscheferna, beror på konstitutionella betänkligheter. Särskildt torde man ej taga miste, om man antar, att det är S. A. HEDINS skarpa och vakna kritik, framför allt vid riksdagen 1885¹⁾, som medfört, att man ej ansett sig böra fortsätta på den en gång beträdda vägen.

Man har ansett, att R. F. § 7 skulle utgöra ett hinder för att uppdraga beslutanderätt åt departementschef. Regeringen själf har vid ett par tillfällen visat sig dela denna åsikt eller åtminstone hysa tvifvel i fråga om grundlagsenligheten i sådana bestämmelser; i propositioner till riksdagarne 1868 och 1885 har den föreslagit att legalisera förfarandet att öfverlämna beslutanderätt åt departementscheferna genom att i nämnda paragraf uttryckligen stadga om rätt för konungen att träffa dylik bestämmelse. Att propositionen 1868 af riksdagen afslogs, har emellertid ej hindrat K. M:t att fortsätta med att medgifva sådan beslutanderätt, och 1885 års konstitutionsutskott har i sitt afstyrkande utlåtande öfver den nämnda kungliga propositionen uttryckligen förklarat, visserligen med reservation af HEDIN, att något hinder mot att till departementschefs afgörande öfverlämna andra ärenden än regeringsärenden icke finnes i grundlagen. Häre torde man böra gifva utskottet rätt. Att § 7 ej kan anföras såsom något stöd för en motsatt mening, synes mig nästan själfklart, då den endast talar om regeringsärenden och det här ej alls är tal om sådana. Med mera skäl kan man stödja sig på, att R. F., framför allt i fråga om ansvarsbestämmelserna, utgår ifrån, att statsråden äro endast rådgifvande, icke själfständigt beslutande. Man förmenar, att R. F:s tystnad i fråga om beslutanderätt för departementscheferna är att anse liktydig med ett förbud däremot. En sådan slutsats kan dock knappast vara berättigad. I Norge, där statsrådets ställning i det väsentliga är densamma som i Sverige och grundlagen ej heller med ett ord omnämner någon deras själfständiga beslutanderätt, har hinder ej ansetts möta för konungen att genom särskildt beslut tilldela dem sådan.

I R. F. torde man sålunda svårligen kunna finna något vare sig direkt eller indirekt förbud mot ministerstyrelse i den mening,

¹⁾ Särskildt i reservation till K. U:s utl. n:o 15.

ordet här tagits. Men andra afgörande skäl kunna anföras här-
emot. Ett tungt vägande sådant är, att departementschefen är så
godt som fullständigt oansvarig för de beslut, han fattar på egen
hand. R. F. känner intet annat ansvar för statsrådets ledamöter
än det, som utkräfvcs på initiativ af konstitutionsutskottet. Men
detta har endast att hålla sig till statsrådsprotokollen, som tyd-
ligen hvarken kunna eller böra innehålla något om de beslut, de-
partementscheferna själfständigt fatta. R. F. § 106 säger uttryck-
ligen: «Finner utskottet af dessa protokoll» etc. Endast för
den händelse en departementschef egenmäktigt skulle fatta beslut
i någon fråga, som lagenligt borde underställts K. M:t i statsrådet,
kan sålunda konstitutionsutskottet anställa riksrättsåtal — det-
samma gäller för öfrigt äfven i fråga om anmälan enligt R. F.
§ 107 — utskottet har nämligen i så fall kunnat af protokol-
len konstatera olagligheten, att ärendet ej grundlagsenligt före-
dragits. I andra fall, där departementschef själfständigt fattat
beslut, är åtgärd från konstitutionsutskottets sida — vare sig efter
§ 106 eller 107 — utesluten. Här af följer dock ingalunda, att ej
åtal i sådant fall skulle kunna ske i andra former än enligt R.
F. § 106, t. ex. genom justitieombudsmannen inför Svea hofrätt.
Detta förhindras emellertid af ansvarighetslagen för statsrådets
ledamöter, som i § 8 mom. 2 stadgar: «... dock må hvarken
föredragande eller statsrådsledamot i och för ämbetets skull i an-
nan ordning, än regeringsformen utstakar, och således ej af en-
skild man kunna tilltalas»¹⁾. Visserligen anser RYDIN²⁾, att ett
statsråd skulle kunna i vanlig ordning åtalas af allmän åklagare
för allmänna ämbetsförbrytelser — han omnämner särskildt brott
mot straffl. kap. 25: §§ 6, 8, 13. Vore detta förhållandet, kunde
man visserligen anse ansvarigheten vara tillräckligt effektiv, ty i
så fall borde ju åtal kunna ske äfven efter straffl. kap. 25: § 1,
som stadgar afsättning såsom straff för ämbetsman, som i dom
eller beslut uppsåtligen gör orätt. Emellertid torde Rydins åsikt
näppeligen vara förenlig med det anförda stadgandet i ansvarig-
hetslagen.

¹⁾ Samma stadgande, ehuru mindre tydligt, återfinnes äfven i in-
gressen till nämnda lag.

²⁾ Svenska riksdagen: II: 2: s. 50.

Att sålunda en lucka finnes i ansvarsbestämmelserna, har länge varit uppmärksammat. Förhållandet har påpekats redan af justitieombudsmannen Theorell i hans förut omnämnda ämbetsberättelse ¹⁾. Förslag till afhjälpande af denna brist framställdes i de ofvan berörda kungliga propositionerna till riksdagarna 1868 och 1885: Till R. F. § 7 skulle fogas ett andra moment, enligt prop. 1885 så lydande: «Öfver de ärenden, hvilka enligt instruktion, som af konungen utfärdats, blifvit af departementschef afgjorda, skall han till konungen i statsrådet afgifva berättelse...» Därmed skulle äfven dessa beslut blifva underkastade konstitutionsutskottets granskning. Med skäl kunde emellertid konstitutionsutskottet 1868 påpeka, att statsrådsprotokollet i så fall skulle komma att belamras med en mängd saker, som egentligen ej hörde dit. Konstitutionsutskottet 1885 har ej berört ansvarsfrågan, ehuru det, som nämndt, direkt uppmuntrat till det betänkliga förfaringssättet att genom kunglig resolution meddela beslutanderätt åt departementschef. Antagligen har väl utskottet ansett, att den juridiska ministeransvarigheten i våra dagar är utan betydelse, då riksdagen numera har långt effektivare och på samma gång lindrigare medel till sitt förfogande, då det vill gifva eftertryck åt sina önskningsfrågor om statsrådets sammansättning. Detta är ju onekligen sant; ja, vi ha t. o. m. nyligen sett på fullt allvar framställas ett förslag om insättande af en oansvarig rikskansler för Sverige och Norge ²⁾. Emellertid är ju i alla fall den juridiska ministeransvarigheten ett författningens nödankare, som man naturligtvis ej får släppa, allra minst i en stat, där, såsom i Sverige, regeringssättet ej är parlamentariskt. Några större svårigheter torde ej heller vara förknippade med att utsträcka ansvarigheten till att gälla äfven för de beslut, departementschef själfständigt fattar. Detta kunde ske antingen genom en grundlagsändring eller ännu enklare genom en ändring i ansvarighetslagen, så att åtalsrätt medgafs justitieombudsmannen, på sätt Theorell föreslagit.

¹⁾ Theorell anser, att departementscheferna faktiskt äro oansvariga för alla sina åtgärder utom statsrådet, sålunda äfven ärendenas förberedande till föredragning o. d. Härvid torde han dock gå för långt, i sådana fall är det nog ej omöjligt för konstitutionsutskottet att ingripa.

²⁾ I Stockholms Dagblad.

I hvarje fall bör ansvarsfrågan ej kunna lägga några afgörande hinder i vägen för att meddela departementscheferna beslutanderätt. Men ett annat hinder finnes af den vikt, att det bör absolut förhindra all ministerstyrelse i Sverige och därmed också, att R. F. §. 7 nedsjunker bland «döda bokstäfver». En af de viktigaste och mest konsekvent genomförda principerna i vårt statsskick är rätten att städse kunna hos öfverordnade myndigheter och i sista hand hos K. M:t i statsrådet anföra besvär öfver underordnade myndigheters beslut. Den för den svenska författningen egendomliga rätten att i nästan alla förvaltningsfrågor kunna vädja till konungens eget afgörande har på det djupaste genomträngt hela vårt folks rättsmedvetande. Att få sitt ärende föredraget i statsrådet och därmed underkastadt den allsidiga och grundliga pröfning, som den svenska statsrådsinrättningen afser att åstadkomma, och att sedan få det underställt konungens eget upphöjda och af alla parti- och personhänsyn oberoende beslut har sedan gammalt af svensken betraktats som den starkaste garantien för att full rättvisa skall ske. T. o. m. en så pass oskyldig bestämmelse som, att ämbetsmän ej få anföra klagomål öfver dem tilldelad varning, torde af mången kännas rent af som en orättvisa. En inskränkning i besvärsrätten skulle säkerligen från alla håll mötas med afgjord motvilja. Men en sådan inskränkning blir just följden af att meddela departementscheferna beslutanderätt. Rent formellt sedt behöfver visserligen ej besvärsrätt öfver departementschefens beslut vara utesluten, ehuru man visserligen då skulle kunna fråga, hvartill en sådan beslutanderätt då egentligen skulle tjäna; men i verkligheten måste en sådan besvärsrätt blifva fullständigt illusorisk, om den också formellt existerade. I alla viktigare frågor skulle nämligen statsrådet faktiskt vara bundet i förväg genom departementschefens-föredragandens beslut, ett desavuerande af honom torde väl näppeligen kunna ifrågakomma. Också konungen skulle på samma sätt faktiskt vara bunden, för så vidt han ej ville utsätta sig för departementschefens afgång. Meddelades beslutanderätt åt departementscheferna i någon större utsträckning, skulle på så sätt en af de viktigaste och allmännast uppburna grundsatserna i vårt statsskick omstörtas.

Men, kan man säga, förr eller senare blir det i alla fall nö-

dig att bereda statsrådet lättnad i den öfverväldigande arbetsbördan. Delvis kan detta vara sant, endast att lättnaden hvarken kan eller får beredas genom att utvidga departementschefernas makt. Ja, önskvärdt vore, att de bestämmelser, som nu medgifva vissa departementschefer beslutanderätt, snarast upphäfdes, något som lätt nog kunde ske genom att öfverlämna beslutanderätten till vederbörande byråchefer. För öfrigt torde numera arbetsbördan för statsrådets ledamöter, om också ej antalet i statsrådet föredragna ärenden, hafva minskats i ej ringa grad dels genom inrättandet af det åttonde departementet, dels och framför allt genom utbildandet af statsrådsberedningen, hvarigenom departementscheferna i regel befriats från att taga egentlig befattning med andra ärenden än de, som höra till deras egna departement, utan att härigenom allsidigheten i ärendenas pröfning nämnvärdt förminskats. Skulle det framdeles visa sig oafvisligen nödvändigt att minska antalet ärenden, som skola föredragas i statsrådet, torde detta bäst ske genom att inrätta en central administrativ domstol efter mönstret af det franska *conseil d'état*, en «regeringsrätt» efter A. W. LJUNGMANS förslag. En sådan domstol skulle säkerligen komma att åtnjuta samma förtroende, som kommit högsta domstolen till del.

2. Begreppen "ordinarie statsinkomst" och "bevillning".

R. F. § 59 indelar statens inkomster i ordinarie inkomster och bevillningar. Samma benämningar återkomma sedermera i åtskilliga andra paragrafer. I § 60 uppräknas de särskilda slagen af bevillningar, men hvarken här eller annorstädes bestämmes närmare skillnaden mellan de båda slagen inkomster. I den statsrättsliga litteraturen förklaras i allmänhet bevillningar vara sådana inkomster, som af riksdagen gifvas för en viss statsregleringsperiod, ordinarie statsinkomster sådana, som ingå till statsverket på obestämd tid, d. v. s. till dess de lagar och författningar, hvarpå de äro grundade, af konung eller konung och riksdag ändras eller upphäfvas, och som sålunda icke behöfva vid hvarje riksdag pröfvas

och beviljas¹⁾. Denna definition stödjer sig på uttrycken i R. F. § 61, där det heter: «Alla afgifter, som riksdagen under de i föregående § nämnda titlar beviljat (de särskilda slagen af bevillning), skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya bevillningen af riksdagen fastställd blifver». Och otvifvelaktigt hafva grundlagsstiftarne tänkt sig den egentliga skillnaden mellan ordinarie inkomster och bevillningar ligga i den olika tid, för hvilken de skulle beviljas, bevillningarna blott för statsregleringsperioden, de ordinarie inkomsterna däremot tillsvidare. I praxis har emellertid denna olikhet kommit att fullständigt försvinna; därmed har den ofvan anförda definitionen blifvit meningslös. Man har nämligen tolkat R. F. § 61 så, att den icke ålägger hvarje riksdag att fatta särskilda beslut om de speciella bevillningarna — i fråga om allmänna bevillningen måste däremot på grund af R. F. § 60 sådant beslut ovillkorligen fattas. Därest riksdagen icke vidtager någon förändring, gälla sålunda fortfarande de gamla stadgandena om bevillningarna utan något särskildt beslut af riksdagen.

I verkligheten äro numera bevillningarna lika permanenta som de ordinarie statsinkomsterna. Riksdagen beslutar aldrig att åtaga sig exempelvis en tullbevillning till så och så högt belopp; de beslut, som fattas, röra dels ändring i enstaka punkter i gällande förordningar om bevillningarna eller undantagsvis antagande af en helt ny förordning, dels beräkningen af det belopp, hvarmed bevillningarna skola upptagas i riksstaten. Sistnämnda beslut sakna tydligen all statsrättslig betydelse och innebära för ingen del något åtagande af bevillning. Däremot beslutar hvarje lagtima riksdag att åtaga sig en allmän bevillning till erforderligt belopp.

Å andra sidan finnes intet hinder för, att ju riksdagen när som helst kan besluta förändringar i fråga om de ordinarie inkomsterna. Intet hindrar riksdagen att årligen besluta om t. ex. det belopp, hvarmed mantalspenningarna skola uttaxeras, naturligtvis dock endast för så vidt ändring sker i gällande bestämmelser.

Någon olikhet i fråga om tiden, för hvilken å ena sidan de

---

¹⁾ K. HAGMAN, Sveriges grundlagar, s. 129.

ordinarie inkomsterna, å andra sidan bevillningarna, med undantag af den allmänna bevillningen, blifvit antagna, existerar sålunda icke. Lika litet som riksdagen årligen beslutar om mantalspenningarna, lika litet beslutar den årligen om tullen, för så vidt ej ändring i gällande bestämmelser kommer i fråga. Den mening, som ser skillnaden mellan de ordinarie inkomsterna och bevillningarna i den olika tid, för hvilken de antagits, är sålunda fullständigt oriktig.

Men en viktig olikhet finnes mellan ett riksdagens beslut rörande tullen och ett beslut rörande mantalspenningarna. Det förra har gällande kraft utan vidare, det senare erfordrar enligt den vanliga meningen konungens sanktion för att blifva giltigt. Och härmed har jag kommit till den andra olikhet, som man anser finnas mellan ordinarie inkomster och bevillningar: de förra utgå på grund af utaf konungen eller konungen och riksdagen antagna lagar och förordningar, grunderna för bevillningarna bestämmer däremot riksdagen enväldigt. Emellertid kan ej heller denna åtskillnad fullt genomföras och är sålunda värdelös. Sant är visserligen, att riksdagens beslut rörande bevillningarna ej erfordra kunglig sanktion, men däremot är det ej fullt riktigt, att beslut rörande de ordinarie statsinkomsterna städse skulle erfordra kunglig sanktion. Naturligtvis är det ej min afsikt att bestrida konungens sanktionsrätt i fråga om de ordinarie inkomsterna i allmänhet, särskildt de af skattenatur; den gamla stridsfrågan får väl nu anses vara definitivt löst till konungamaktens fördel. Men tvenne ordinarie inkomstitlar finnas, rörande hvilka riksdagen får anses äga uteslutande rätt att bestämma, jag menar arrendemedlen och skogsmedlen. Då enligt R. F. § 77 riksdagen har uteslutande rätt att bestämma grunderna för förvaltningen af statens domäner, har den i och med detsamma ovillkorligen äfven fått rätten att bestämma grunderna för de af dessa härflytande inkomsterna. Eget nog tyckes man hittills i allmänhet hafva förbisett detta, antagligen åtminstone delvis beroende på den gängse felaktiga uppfattningen, att konungens sanktion skulle erfordras äfven vid riksdagens beslut om fastställande af grunderna för förvaltningen af domänerna ¹⁾. Dock får anmärkas, att K. G. LAND-

¹⁾ Jämför min uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift, 1901: ss. 302 ff.

GREN¹⁾, ehuru han tyckes erkänna riksdagens uteslutanderätt att bestämma grunderna för förvaltningen, likväl bestrider dess rätt att ensam besluta öfver grunderna för inkomsterna från domänerna. Något bevis för konungens sanktionsrätt har han emellertid ej presterat; också synes det mig nästan själfklart, att om man erkänner riksdagens envælde i den ena delen, så måste man äfven erkänna det i den andra, egentligen är det ju endast olika sidor af samma sak, som det är fråga om. För öfrigt är frågan egentligen endast af teoretiskt intresse. Att den någonsin skulle få praktisk betydelse, är föga sannolikt. Har riksdagen bestämt grunderna för förvaltningen af domänerna, äro därmed äfven grunderna för de från dem härflytande inkomsterna gifna, några ytterligare bestämmelser rörande dessa inkomster, andra än de konungen har rätt att i administrativ väg utfärda, kunna endast undantagsvis ifrågakomma. I något enstaka fall har detta dock händt: Så vid majriksdagen 1887, då konungen hemställde till riksdagen att medgifva en afkortning af 10 % å vissa arrendeafgifter. Hvarken i den kungliga propositionen eller i riksdagens därpå afgifna, bifallande svar finnes någon antydning om, huru man tänkt sig den statsrättsliga sidan af saken. I de talrika enskilda motioner, som väcktes i frågan, begagnas växlande uttryckssätt: i en del föreslås, att riksdagen måtte för sin del besluta, sålunda under förbehåll af konungens sanktion, i andra däremot nyttjas endast uttrycket besluta, utan att man dock på den grund kan påstå, att de sistnämnda velat bestrida konungens medbeslutanderätt. Också torde man i detta fall mycket väl kunna erkänna en kunglig sanktionsrätt, det gällde ju här afstående från en kronan kontraktsevenligt tillförsäkrad inkomst. Därmed har man på intet sätt uppgifvit grundsatsen, att beslut rörande grunderna för domäninkomsterna icke erfordra kunglig sanktion.

Det visar sig sålunda, att ingen af de olikheter, man ansett förefinnas mellan ordinarie inkomster och bevillningar, existerar i verkligheten. Men då återstår att besvara frågan: Hvari består då skillnaden dem emellan? Ja, någon reell sådan finnes, efter min mening, icke. Däremot förekomma viktiga olikheter i fråga om

¹⁾ Om konungens sanktionsrätt vid förändring eller upphäfvande af statens ordinarie inkomster. Akad. afh.

behandlingsättet i riksdagen. Frågor rörande bevillningarna skola beredas af bevillningsutskottet, frågor rörande de ordinarie inkomsterna af statsutskottet, lagutskottet eller tillfälligt utskott. Dessutom gäller, att vid skiljaktiga beslut i kamrarna afgöras bevillningsfrågor genom gemensam votering, hvilket i fråga om de ordinarie inkomsterna kan ske endast, där fråga är om, med hvilket belopp de skola uppföras i riksstaten. Härtill inskränker sig i hufvudsak skillnaden mellan ordinarie statsinkomster och bevillningar.

Om barnarbetarskyddet i den tyska industrien.

Af

Thor Andersson.

De icke alldeles så gynnsamma villkor, under hvilka barnen deltog i den ekonomiska produktionen, innan storindustrien eröfrat världsmarknaden, förbättrades ingalunda genom den tekniska revolution, som möjliggjorde den nya industriformen. Arbetarne voro, som bekant, i början allt annat än vänligt stämda mot de nya produktionsformerna. Mot fabriksarbetet riktades deras ovilja. I fabrikerna sågo de icke heller gärna sina barn arbeta.

Men det samhälle, som såg storindustrien födas och med revolutionär fart tillväxa, bekymrade sig föga om fattiga föräldrars tankar och åskådningar rörande deras icke sällan enda egendom eller barnen. I dess ställe har detta samhälle i hög grad befordrat barnarbetet äfven genom direkta lagstiftningsåtgärder i synnerhet beträffande fattigvården. Det ofta hänsynslösa utnyttjandet af barnens arbetskraft framkallade ett tillstånd, som fått sin klassiska skildring i det engelska parlamentets blåböcker under ett gånget århundrade, och hvars afskyvärdheter man icke skulle tro hafva haft motsvarighet i verkligheten, om man ännu icke i våra dagar kunde se de fördärflika verkningarna af ett åt sig själf lämnadt eller af staten knappast öfvervakadt industrisystem med hänsyn till dess arbetares ekonomiska och moraliska ställning.

Knappast hade storindustrien gjort sitt intåg i Tyskland, innan klagomålen öfver dess skadliga inflytande särskildt på i densamma

sysselsatta barn låta höra sig med allt större eftertryck. Från 1820 till 1840 härskar barnslafveriet i fabrikerna, och utom dem ansträngas barnen till det yttersta. I en fabriksskola exempelvis, för hvars stiftande företagaren erhållit beröm af konungen, sysselsattes barnen mot två till tre silfvergroschen under sommaren från klockan sju på morgonen till åtta på kvällen och under vintern från åtta på morgonen till nio på kvällen. Den för sin människovänlighet berömde mannen lät barn och sådana till och med under sex år utföra elfva timmars nattarbete i sina spinnerier. Barnskyddsidéens förnämste bärare denna tid i Preussen, kultusministern Altenstein, fann detta vara en »oförsvärlig misshandling af omyndiga barn». Trots den lysande hänförelse och det käckä mod, hvarmed Altenstein äfven inför konungen försvarade sina åsikter, kunde han icke uträtta mycket mot det åskådningssätt, som länge öfverallt och i Tyskland ända till för några år sedan behärskat barnskyddets motståndare, eller att skyddet för barn skulle minska industriens konkurrensförmåga.

Till Altensteins hjälp kom oförmodadt redan 1828 en generallöjtnant, hvilken inberättade, att fabrikstrakterna i Rhenprovinserna icke längre kunde uppställa det föreskrifna rekrytantalet. Elfva år hunno dock förflyta, innan arbete för barn under nio år förbjöds och för arbetare under sexton år begränsades till tio timmar om dagen. 1853 höjdes gränsen för arbete i fabriker till fyllda tolf år, sedan regeringen föregående år uttalat, att fyllda nio år var en för låg åldersgräns. Skolarbetet utsattes för ogynnsamma inflytelser af barnens tidiga inträde i fabrikerna. Den just för blifvande fabriksarbetare nödvändiga uppfostran som medel mot kroppsligt och själsligt förfall ansågs icke tryggad. Invändningen, att barnen längre skulle falla sina föräldrar till last, ansåg regeringen icke giltig, »emedan det var af största betydelse för landet att motverka fabriksbefolkningens tillväxt genom bekämpandet af den fördärfliga riktningen att göra den tidigaste lifskraften till en gifvande källa för föräldrarnas vinningslystnad».

1853 års lag, som äfven föreskref, att 13—14-åringar i fabriker icke fingo arbeta längre än sex timmar dagligen, blef till stor del en lag på papperet. Tusenden af barn arbetade lägenligt sex timmar i fabrikerna, men de flesta längre, här och hvar natten ige-

nöm. Bestämmelserna i 1853 års lag gingo öfver i 1869 års nordtyska näringsordning och blefvo sedermera tysk förbunds lag. Deras giltighet utsträcktes 1869 till grufvor, stenbrott och dylikt, 1878 till verkstäder med regelbunden användning af ånga, hyttor, anläggningar för byggnadsindustri och varf. Sistnämnda år bemyndigades förbundsrådet att för vissa rörelser förbjuda yngre personers arbete och 1891 att i vissa fall tillämpa barnarbetarskyddet på handverk och hemindustri.

Gällande bestämmelser för barnarbetarskydd stadga, att industriföretagare, hvilka sysselsätta arbetare under aderton år, äro uttryckligen förpliktade att vid inrättandet af driftsplatserna och vid ordnandet af driften taga de särskilda hänsyn till hälsa och sedlighet, som påkallas af dessa arbetares ålder. Barn under tretton år få icke sysselsättas i fabriker; barn öfver tretton år endast om de icke mera äro pliktiga att besöka folkskolan. Barn under fjorton år få icke sysselsättas längre än sex timmar om dagen med åtminstone en half timmes paus. Den, som vill sysselsätta barn under fjorton år i fabriker, måste därom förut göra anmälan hos ortens polismyndigheter med noggrant angifvande af arbetsplatsen, veckodagarna, på hvilka det arbetas, pauserna, början och slutet af arbetstiden äfvensom arbetets beskaffenhet.

Arbetstimmarna få icke börja före half sex f. m. och icke vara efter half nio e. m. Under pauserna få yngre personer icke sysselsättas i fabriksdriften. I arbetsrummen få de uppehålla sig, endast om de delar af driften, i hvilka yngre personer sysselsättas, under tiden för pauserna äro fullständigt inställda, eller om uppehåll i det fria icke låter sig göra eller andra passande rum för vistelse under pauserna icke utan ojämförliga svårigheter kunna anskaffas. På sön- och helgdagar äfvensom under för religionsundervisning af vederbörande själasörjare bestämda timmar få icke yngre personer sysselsättas. Genom den högre förvaltningen och rikskansleren kunna, om naturtilldragelser eller olycksfall afbrutit den regelbundna fabriksdriften, undantag medgifvas. Om driftens natur eller hänsyn till arbetarna i särskilda fabriker gör en annan reglering af arbetstiden eller pauserna önskvärd, kan den tillåtas. För särskilda fabrikationsgrenar (glasbruk, tråddrageri med vattenkraft, vals- och hammarverk m. fl.) har redan med hänsyn till

den synnerliga faran för hälsa eller sedlighet sysselsättandet af barn under fjorton år fullständigt förbjudits eller gjorts beroende af bestämda villkor.

Dessa bestämmelser jämte den dem öfvervakande fabriksinspektionen har till stor del drifvit barnarbetarna ur fabriker. Men barnarbetet har därmed icke upphört. I större omfång än någonsin förut förekommer det numera i hemindustrien, i handeln, ja, i nästan samtliga yrkesgrupper. Den enquête öfver det industriella barnarbetet utom fabriker, som regeringen lät verkställa 1898, omfattar 532,283 barn i ännu icke eller ännu skolpliktig ålder. Mer än hälften — 57,64 procent — var i industrien, nära en tredjedel — 32,27 procent — sysselsattes som utbärare, utkörare, springgosse eller springflicka, 4,06 procent funnos i värdshusrörelsen, 3,31 i handeln och 0,51 i samfärdseln. Enquêten omfattar icke hela riket och ej heller alla grenar af industriellt arbete, för att nu ej tala om de hundratusenden af barn, hvilka hafva plats i jordbruket eller som vanliga tjänare. Under det uppsving, som utmärkte i synnerhet 1890-talets senare hälft, har äfven barnens och yngre personers användande mot lönbetalning tilltagit. Enligt yrkesinspektionsberättelserna voro i fabriker och med dessa likställda anläggningar sysselsatta barn under fjorton år:

	Gossar	Flickor	Tillsammans
1893	3 730	2 181	5 911
1894	2 682	1 577	4 259
1895	2 669	1 658	4 327
1896	3 343	1 969	5 312
1897	3 770	2 381	6 151
1898	4 301	2 771	7 072
1899	4 497	2 911	7 408
1900	5 952	3 395	9 347

Unga personer från fjorton till sexton år upptaga samma berättelser, hvilka måste användas med försiktighet, emedan antalet inspektionen underställda drifter icke var konstant:

		Manliga	Kvinliga
för	1897	172 398	87 172
»	1898	184 502	91 884
»	1899	196 481	98 664
»	1900	231 807	103 040

Enquëten fastslår riktigheten i den mångenstädes företrädda åskådningen, att inom det industriella barnarbetet delvis bestå väsentliga missförhållanden. Barn sysselsättas icke endast i arbeten, hvilka genom den därmed förenade öfveranstängningen äro olämpliga för barn, utan äfven i hälsofarliga drifter. I synnerhet i hemindustrien varar arbetstiden allt för länge. I Thüringen är arbetstiden äfven i hemindustrien oförsvarligt lång, ända till tio timmar om dagen. Också genom långvarigt nattarbete är arbetstiden olämplig för barn. Följderna däraf verka störande i barnens fysiska och psykiska utveckling till en grad, att det icke kan — såsom det säges i motiveringen till lagförslaget rörande barnarbete i industriella drifter, som förelades riksdagen den 10 sistlidne april — betviflas, att en trängande anledning föreligger att numera tråda närmare reglerandet af industriellt barnarbete utom fabrikerna och med dem likstående anläggningar. I betraktande af de framhåfda missförhållandena kan icke detta reglerande begränsas till de fall, i hvilka barn utom familjen äro verksamma såsom industriarbetare i verkstäder, handels- och transportnäringarna och liknande. Ett ingripande synes fastmer påkalladt äfven med hänsyn till sådana drifter, i hvilka uteslutande familjemedlemmar sysselsättas. Den för näringsordningens nuvarande bestämmelser på arbetarskyddets område gällande grundsatsen, enligt hvilken familjen skall bilda gräns för arbetarskyddslagstiftningen, måste upphöra.

De invändningar — säges det vidare i motiveringen — hvilka kunna höjas mot reglerandet af barnarbetet i sådana drifter, i hvilka arbetsgifvaren uteslutande sysselsätter familjeanhöriga, således i drifter, hvilka talrikt finnas i hemindustrien, hafva tagits i noggrant öfvervägande. Om svårigheten, att åstadkomma en tillräcklig kontroll är man väl medveten. Men härvid kommer närmast i betraktande, att mycket är vunnet redan, om bestämmelser i allmänhet finnas, hvilka framdeles utesluta en otillåtlig sysselsättning af barnen, då sådana föreskrifter skola gifva föräldrarna en måttstock för, huru mycket de kunna fordra af sina barn utan fara för deras kroppsliga och andliga utveckling. Härigenom väckes och skärpes föräldrarnas medvetande om deras etiska ansvarighet gentemot deras barn. Lärarnas och prästernas intresse för sådana föreskrifter bjuder också alltid en säkerhet för deras iakt-

tagande. Om man erinrar sig, i huru hög grad lärarna redan nu vända sin uppmärksamhet till ifrågavarande område, så synes det antagandet berättigadt, att deras intresse skall växa ännu mera, om de föreskrifter, hvilka skola utfärdas om barns sysselsättande, i föräldrarnas ögon gifva lärarna det stöd, de behöfva, om de vilja uppnå något gagneligt vid aflägsnandet af missförhållanden på detta område. Men resultatet af enquéten jämte förutvarande rön på samma område göra sådana föreskrifter så trängande, att alla invändningar mot dem måste falla. Otvifvelaktigt skulle nämligen ett reglerande, som icke omfattar det hemindustriella barnarbetet, och hvilket afstår från barnarbetet i familjedrifterna, träffa endast en jämförelsevis ringa del af med industriellt arbete sysselsatta barn, medan det öfvervägande flertalet barn, hvilka dessutom arbeta under de ogynnsammaste förhållanden, icke skulle draga fördel af föreskrifterna.

För lagstiftaren återstår då icke något annat än att ingripa på hemmets förut hägnade mark. I Tyskland hade det väl varit möjligt att ännu åtskilligt reglera det industriella barnarbetet genom förordningar. Därifrån har man afstått och i stället den 10 april framlagt »förslag till en lag beträffande barnarbete i industriella drifter». Någon förändring i redan bestående riksrättsliga inskränkningar i barnarbetet afser icke förslaget, hvars stadganden äro ämnade att träda fullständigande till förefintliga bestämmelser. Afvikande från näringsordningen förutsätter icke förslaget tillvaron af ett industriellt arbetsfördrag och ifråga om barnet icke egenkapen af en industriell arbetare, utan sysselsättningen skall fastmer, utan hänsyn till om ett arbetsfördrag föreligger eller icke, falla under de förutsedda bestämmelserna.

De viktigaste stadgandena i lagförslaget, som afser sysselsättandet af barn endast i drifter, hvilka äro att betrakta såsom industriella i näringsordningens anda, äro följande:

Som barn gälla gossar och flickor under tretton år såväl som gossar och flickor öfver tretton år, hvilka ännu äro förpliktade till besök i folkskolan. Som egna barn gälla barn, som intill tredje led äro besläktade med den, som sysselsätter dem, eller med dennes make; barn, hvilka äro tagna i barns ställe eller stå under förmynderskap af den, som sysselsätter dem, eller af dennes

make samt barn, hvilka öfverlämnats till lagstadgad tvångsuppföstran åt den, som sysselsätter dem, såvida barnen höra till dens hushåll, som sysselsätter dem. Barn, hvilka härefter icke äro att anse som egna barn, gälla som främmande barn. Föreskrifterna för egna barns sysselsättning gälla äfven för arbete af barn, hvilka för tredje persons räkning sysselsättas i en persons bostad eller verkstad, med hvilken eller med hvars make de äro intill tredje led besläktade, och hvars hushåll de tillhöra.

Barnen få icke sysselsättas i de tegelbruk och öfver jorden drifna stenbrott och grufvor, hvilka drifvas endast öfvergående eller i ringa omfång, vid stenknackning äfvensom i en särskild förteckning uppförda verkstäder — en förteckning, som förbundsrådet har rätt att ändra. Förteckningen grundar sig på 1898 års enquête och upptager de enligt den praktiska erfarenheten för barn olämpliga verkstäder, i hvilka barns sysselsättning påvisats. Hit höra sådana verkstäder, i hvilka barnen äro utsatta för inandning af på den unga organismen skadligt verkande mekaniskt eller kemiskt stoft, och i första rummet de verkstäder, i hvilka hårdt, spetsigt eller skarpkantigt mineralstoft uppträder, hvilket skadar andningsorganens slemhud. Härtill sluta sig glassliperi och glasetning, där inandning af glas- eller sandstoft eller vid våt slipning fara af förkylning ifrågakommer, verkstäder, i hvilka arbetarna komma i beröring med bly, blylegeringar, blyfärger eller blystoff och följaktligen äro utsatta för faran af blyförgiftning, verkstäder, i hvilka arbetarna äro utsatta för det skadliga inandandet af kvicksilfverdunster eller kvicksilfver innehållande stoft, färgerier, i hvilka giftiga färger eller frätande och giftiga kemikalier användas, verkstäder, i hvilka föremålen på galvanisk väg framställas eller förses med metallöfverdrag, samt kemiska tvättanstalter och sådana verkstäder, i hvilka för hälsan skadliga produkter kunna förorena den inandade luften. Äfven upptagas lump-sortering, hästhårsspinnerier, med utländskt djurmaterial arbetande hår- och borstberedning samt anstalter för rening af sängfjäder tillfölje den i dem hotande faran från stoft och infektion. Verkstäder för framställande af explosiva ämnen, fyrverkeripjäser, tändstickor och andra tändvaror upptagas med anledning af den med dem förbundna faran för olycksfall, hudafdragning och slakt,

emedan det därmed förenade arbetet kan verka störande på det barnsliga känslolifvet. Förteckningen omfattar slutligen äfven glasblåsning tillfölje den med glasblåsandet förbundna öfveranställningen af lungorna med undantag af de verkstäder, i hvilka det blåses uteslutande för lampa, då här i regel smärre julgransartiklar framställas och enligt hittills gjord erfarenhet skada för hälsan icke är att frukta. I verkstäder med motordrift, i hvilka det enligt en förordning af den 9 juli 1900 är förbjudet för främmande barn att arbeta, få icke heller egna barn sysselsättas, såvida icke motorerna endast tillfälligtvis användas.

I andra verkstäder, i handeln och transportväsendet få främmande barn under tolf år och egna barn under tio år icke sysselsättas. Främmande barn öfver tolf år få icke sysselsättas under tiden mellan klockan åtta e. m. till åtta f. m., och icke före förmiddagsundervisningen. Främmande barns sysselsättning får dagligen icke vara längre än tre timmar och under de af myndigheterna bestämda ferierna icke längre än fyra timmar om dagen. Egna barn under tolf år få icke för tredje persons räkning sysselsättas i en persons bostad eller verkstad, med hvilken eller med hvars make de äro intill tredje led besläktade. På sönd- och helgdagar få också egna barn icke sysselsättas i verkstäder och i handel.

Vid offentliga teatraliska föreställningar och andra offentliga utställningar få barn under tolf år icke sysselsättas. Barn öfver tolf år få icke sysselsättas mellan klockan nio e. m. och åtta f. m. och icke före förmiddagsundervisningen. Dagliga sysselsättningen får icke öfverskrida tre och under ferierna icke fyra timmar. Vid sådana före- och utställningar, vid hvilka ett högre konstnärligt eller vetenskapligt intresse förefinnes, kunna de lägre förvaltningsmyndigheterna medgifva undantag.

I värdshus- och utskänkningsrörelser få främmande barn under tolf år i allmänhet icke sysselsättas och flickor (under tretton år eller med skolplikt) icke vid betjäning af gäster. Främmande barn öfver tolf år få icke sysselsättas mellan klockan åtta e. m. och åtta f. m. och icke före förmiddagsundervisningen. Arbetet får dagligen icke fortgå längre än tre och under ferierna icke mera än fyra timmar. Egna barn få sysselsättas i värdhus- och utskänkningsrörelse. Denna rätt kan genom polisförordning begränsas.

Vid utbärandet af varor och andra budskickningar i de här ofvan nämnda och i andra industriella drifter få främmande barn under tio år icke sysselsättas. Främmande barn öfver tio år få icke sysselsättas mellan klockan åtta e. m. och åtta f. m. och icke före förmiddagsundervisningen. Den dagliga sysselsättningen är begränsad till högst tre och under ferierna till fyra timmar. Främmande barn öfver tolf år få äfven under terminen sysselsättas fyra timmar dagligen. Dessa bestämmelser gälla äfven för egna barn, hvilka sysselsättas för tredje persons räkning med utbärande af tidningar, mjölk och bagerivaror. För öfrigt är sysselsättandet af egna barn vid utbärandet af varor och andra budskickningar tillåtet. Denna rätt kan genom polisförordning inskränkas.

På sön- och helgdagar få främmande barn i allmänhet icke sysselsättas med undantag af dem, som äro sysselsatta i samfärdseln, vid offentliga teatraliska föreställningar och andra offentliga utställningar äfvensom i vårdshus- och utskänkningsrörelsen, för hvilka samma bestämmelser gälla som för deras sysselsättning på hvardagar. Föreskrifterna för främmande barns sysselsättande med utbärande af varor och annan budskickning gälla äfven för sön- och helgdagar dock med den inskränkning, att sysselsättningen sistnämnda dagar icke får öferskrida två timmar och icke sträcka sig öfver klockan ett e. m. äfvensom icke äga rum under sista halftimmen före hufvudgudstjänstens början eller under densamma. Dessa bestämmelser om utbärning af varor och annan budskickning gälla äfven för egna barn, hvilka för tredje persons räkning sysselsättas med utbärandet af tidningar, mjölk och bagerivaror.

Kontrollåtgärderna hafva med hänsyn till de talrikt i betraktande kommande smådrifterna inskränkts till det minsta möjliga. Anmälan af främmande barns sysselsättning och förändret af arbetskort fordras därför blott, då sysselsättningen icke äger rum endast tillfälligtvis med utförandet af enskilda göromål.

För att möta antagligen just på hemindustriens område ofta uppstående tvifvel har uttryckligen bestämts, att äfven rum, hvilka tjäna till sofplats, bostad eller kök skola, om industriellt arbete där förrättas, såväl som i det fria belägna arbetsplatser betraktas som verkstäder enligt detta lagförslags mening.

Afvikningarna från den mellaneuropeiska tiden få icke öfverstiga en half timme.

För aflägsnandet af större, sedligheten störande missförhållanden i enskilda värdshus- och utskänkningsrörelser såväl som vid särskilda teaterföreställningar och andra offentliga utställningar kunna vederbörande polismyndigheter ännu mera inskränka eller fullständigt förbjuda barns sysselsättande.

Uppsikten öfver bestämmelsernas genomförande skall utöfvas af vederbörande polismyndigheter.

Straffbestämmelserna hafva uppställts i öfverensstämmelse med föreskrifterna i näringsordningen, dock så att vid i öfrigt liknande förseelser straffen hafva föreslagits lägre, när det handlar om sysselsättningen af egna barn. Öfverträdelse af bestämmelserna rörande sysselsättandet af främmande barn kunna straffas med böter ända till 2 000 mark.

Dessa äro hufvudbestämmelserna i ett lagförslag, som, upphöjdt till lag, skall ställa Tyskland i främsta ledet bland de det industriella barnarbetet skyddande staterna. Tyvärr afser lagförslaget endast de i trängre bemärkelse industriellt sysselsatta skolbarnen men icke de hundratusenden, hvilkas krafter under deras skoltid öfver höfvan utnyttjas i jordbruket och i hustjänst. Ty däri öfverensstämma alla fördomsfria sakkunniga, i synnerhet lärarna, att äfven i dessa näringsgrenar barnens krafter ofta äro utsatta för de svåraste pröfningar, och att äfven här sedliga faror hota barnasjälens. Grefve Posadowsky yttrade visserligen, då han å regeringens vägnar talade för förslaget vid dess första läsning i riksdagen den 23 och 24 april: »Att vaktande af kreatur i och för sig är sedefördärligt, måste jag bestämdt bestrida; huru kunde herdegossen annars spela en sådan roll i diktkonsten?»

De föreställningar, som åtminstone den äldre för den sociala frågan i modern bemärkelse så godt som oförstående diktkonsten gör sig om kreatursvaktandets faror för barnasjälens, lifva icke längre deras känslor, hvilka äro verkligt besjälade af barnarbetarskyddets idé. Det ljuder som hån nära nog att höra en tysk statssekreterare på detta sätt söka ur känslornas värld stöd för ett betraktelsesätt, som vetenskapen redan utdömt. Men hvad annat har en svag regering att göra i en sådan församling som den nu-

varande tyska riksdagen än att blåsa på den herdepipa, till hvars toner alla jordbrukare så gärna lyssna, så länge friheten finnes för dem att själfva utnyttja den spåda arbetskraften, medan deras förbittrade motståndare i tullstriden, handels och industriens män, icke längre få hänsynslöst utsåga den blifvande generationens i dess daningsår af den själf oförsvärbara arbetskraft.

Att det nu föreslagna barnarbetarskyddet ingalunda tillfredsställer den nuvarande socialpolitiska *vetenskapens* fordringar, därom behöfver väl knappast erinras. Den andra stora bristen i lagförslaget att icke fullständigt förbjuda barnens söndagsarbete är ju i fullständig strid med socialhygienens kraf på en sammanhängande hvilotid af 36 timmar en gång i veckan för hvarje fullvuxen arbetare. Och är den utvuxne arbetaren i behof af denna oafbrutna frihet från arbete, i huru mycket högre grad då icke det växande barnet.

Allt till trots måste lagförslaget hälsas som en lifvande signal under marschen mot målet eller aflägsnandet af den för alla kulturfolk bestående faran med barnarbetet. Framtiden kommer för visso att låta det fullständigt upphöra äfven i industrier, hvilkas existens- och konkurrensförmåga enligt deras företagares icke alltid invändningsfria utsago uteslutande beror af fritt förfogande öfver barnens arbetskrafter. Ingen industri kan på längden hålla sig, hvars skenbara blomstring har som dystert underlag tynande barn, hvilka aldrig haft en ungdom, det är numera den framåtskridande nationalekonomiens vetenskapligt häfdade åsikt.

De olika partierna i tyska riksdagen mottogo vid första läsningen lagförslaget i allmänhet sympatiskt. Förslaget hänvisades till en kommission af 21 personer, som i höst skall rådslå däröfver. Förslagets framtid tyckes icke vara den allra ogynnsammaste, så mycket mera som regeringen förklarar sig beredd »att låta tala med sig öfver alla särskilda bestämmelser i lagförslaget.»

* * *

Efterskrift. Den 2 december har riksdagskommissionen afslutat andra läsningen af lagförslaget rörande barnarbete i industriella drifter. Kommissionen sträfvar efter vidgandet af barnarbetar-

skyddet. Enhälligt anhåller den hos rikskansleren om verkställandet och föreläggandet för riksdagen af undersökningar öfver omfånget och beskaffenheten af barns sysselsättande mot lön i jordbruket med hinaringar och i hushåll, dess orsaker, fördelar och faror isynnerhet för hälsa och sedlighet såväl som medlen för dessa farors ändamålsenliga bekämpande. Under öfverläggningen, som föregick, fastslog en ställföreträdare för regeringen, att konst-, yrkes- och handelsträdgårdsodling icke hör till jordbruket utan till de industriella drifterna.

Regeringen har föreslagit åldersgränsen för icke-skolpliktiga barns sysselsättande i industrien till tretton år. *Kommissionen godkände regeringsförslaget först efter omröstning med lika röstetal om åldersgränsens höjande till fjorton år.* Regeringsförslagets förbud att sysselsätta främmande barn under tio år med utbärandet af varor och budskickning utsträckes till främmande barn under tolf år. Sysselsättandet af egna gossar under tolf år och egna flickor i kroglokaler förbjödes fullständigt.

Frågan om, i hvilka industrier barn få sysselsättas, har kommissionen utförligt behandlat. Bland förbjudna drifter hafva upptagits gipsbränneri-, smides- och klensmidesverkstäder samt skorstensfejeri. Förbundsrådet bemyndigas att förbjuda »mera hälsofarliga sysselsättningar». Barn få icke heller användas vid färgblandning och målning äfvensom vid arbeten i större (vin-, vedm. fl.) källare, hudberedning och garfveri samt icke vid »verkstadsmaskiner». Enhälligt gafs uttryck åt den åsikten, att barnarbetet i tobaksindustrien måste ordnas, och regeringen utlofvade ånyo ett lagförslag därom.

För barn, sysselsatta i verkstäder, handeln och samfärdseln, bestämdes enhälligt en middagsrast af två timmar; arbetstiden får börja först en timme efter för- eller eftermiddagsundervisningens slut.

Söndagshvilans utsträckande föreslås. Den sysselsättning af främmande barn på söndagen med utbärandet af varor, budskickning, i samfärdsel och värdshusrörelse, regeringsförslaget medgaf, har kommissionen förbjudit. Icke heller egna barn få sysselsättas i samfärdseln på söndagen.

Öfvergångstiden för bestämmelserna om egna barns syssel-

sättande i verkstäder, handel och samfärdsel nedsätter kommissionen från fem till två år.

Skolmyndigheternas inflytande på lagens tillämpning ökas betydligt. Skollärarekårens arbete för lagförslagets tillkomst är värdt allt erkännande. I kommissionen har ock en skollärare varit ordförande. Skolpliktiga främmande barns användning vid teater och offentliga föreställningar gör kommissionen beroende af skolmyndigheterna. Om vid sysselsättandet af ett enskildt barn betydande missförhållanden trädt i dagen, hafva samma myndigheter enligt kommissionens förslag befogenhet att göra framställan eller afgifva utlåtande om inskränkning eller förbudande af denna sysselsättning.

Kommissionen föreslår slutligen, att lagen skall träda i kraft den 1 januari 1904.

Strödda meddelanden.

Ångkraft och vattenkraft i Italien och Sverige. I Italien användas för närvarande för industriella och kommunikationsändamål omkring 1,4 millioner hästkrafter, hvaraf 400,000 frambragta genom vattenkraft. Af den genom ånga åstadkomna millionen hästkrafter användas 250,000 af sjöfarten och 300,000 af järnvägar och ångspårvägar, så att för industrien återstå endast 450,000 ång-hästkrafter, något mera än antalet vatten-hästkrafter. Hela den disponibla vattenkraften i Italien uppskattas till 4 à 5 mill. hästkrafter, hvaraf sålunda nära $\frac{1}{10}$ är tagen i bruk.

I Sverige utgjorde 1900 antalet i den officiella fabriksstatistiken redovisade hästkrafter — rörande de i kommunikationsväsendet använda saknas fullständig uppgift — 364,540, hvaraf ång-hästkrafter 158,650, vatten-hästkrafter 200,229 och gas- m. fl. hästkrafter 5,661. I Sverige användas sålunda af industrien nära $\frac{1}{3}$ flera hästkrafter, frambragta genom vattenkraft än genom ånga.

Arbete och arbetslöner i Indien. Såsom ett bidrag till frågan om faran i den asiatiska konkurrensen kan följande notis ur en österrikisk-ungersk konsulatberättelse för 1901 tjäna.

Ehuru befolkningen i det indiska kejsarriket är så stor, så är det likväl svårt att erhålla lämpliga fabriksarbetare, då regelbundet arbete ej lämpar sig för befolkningen. De betalda lönerna äro därför också att anse såsom höga i jämförelse med dem, som betalas för annat arbete, om de också efter europeiska begrepp äro mycket låga. Så erhåller en förman 3—6 rupier (4,80—9,60 fr.) för vecka och en vanlig arbetare (kuli) 1,08—1,10 rupier (2,40—2,60 fr.). Huru svårt det är för fabrikerne att förmå sina arbetare till att regelbundet dagligen infinna sig vid arbetet, framgår däraf,

att man i de flesta (regeringsfabrikernas?) departement betalar en veckopremie af 2—4 annas (20—80 centimes) åt de arbetare, som under hela veckan dagligen infunnit sig till arbetet. (Efter WOLF'S *Zeitschrift für Socialwissenschaft*).

Järnvägarne under nittonde århundradet. Majhäftet af *Archiv für Eisenbahnen* innehåller en intressant redogörelse för järnvägsnätets utveckling under nittonde århundradet. Vi anföra härur följande data (efter *Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik*). De första järnvägarne öppnades i England år 1825, tio år senare följde Tyskland och Belgien, därefter Österrike 1838; de sista europeiska stater, som skaffat sig järnvägar äro Rumänien (1870) och Serbien (1884). Längden af järnvägarna, räknad efter kilometer trafikerad bana, har utvecklats sig med följande språng¹⁾:

	1840	1860	1880	1900
Europa	2,925	51,862	168,983	283,525
Amerika	4,754	53,935	174,666	402,171
Asien	—	1,393	16,287	60,301
Afrika	—	455	4,646	20,114
Australien	—	367	7,847	24,014
Hela jorden	7,679	108,012	372,429	790,125

Af denna öfversikt framgår särskildt, med hvilken utomordentlig fart järnvägsnätet utvecklats i Amerika under de sista decennierna; under det järnvägsnätet i denna världsdel ännu 1880 var endast obetydligt större än i Europa, har det under den följande tiden öfverflyglat det europeiska järnvägsnätet med 120,000 km., ehuru detta samtidigt själf ökats med 117,000 km.. I denna häpnadsväckande utveckling af de amerikanska järnbanorna hafva Förenta staterna i främsta rummet tagit del. Här öppnades 1830 den första järnvägssträckan mellan Baltimore och Ellicottsmills. Af de 60,000 km. järnvägar, som Asien hade att uppvisa vid slutet af förra århundradet, falla nära två tredjedelar på Britiska Indien, där den första järnvägen öppnades 1853. Sibirien har sist erhållit järnvägar, den första öppnades 1893; vid slutet af år 1900 trafikerades 6,200 km. af den transsibiriska järnvägen. Af Afrikas 20,000 km. kommer mer än en tredjedel på de engelska besittningarna. På hela jorden utgjorde de trafikerade järnvägarna vid slutet af det nittonde århundradet, såsom synes af tabellen, 790,125 km., en längd, som är nära 20 gånger så stor som jordens omfång vid ekvatorn. Af de särskilda världsdelarne kommer Amerika främst med 402,171 km., mer än hälften af alla världens järnvägar; därefter följer Europa med 283,525 km. samt med

¹⁾ Anmärkas må, att de här anförda siffrorna ej fullt öfverensstämmer med siffrorna i SUNDBÄRGS *Statistiska öfversiktstabeller*.

väsentligt lägre siffror Asien, Australien och Afrika. Af de särskilda staterna hafva Förenta staterna det ojämförligt största järnvägsnätet, 311,034 km. Närmast kommer Tyskland med 51,391, europeiska Ryssland med 48,107, Frankrike med 42,827, Britiska Indien med 38,235, Österrike-Ungern med 36,883, Storbritannien och Irland med 35,186 och Britiska Nordamerika med 28,697 km. De öfriga staterna hafva väsentligt mindre nät. Järnvägsnätets täthet, d. v. s. järnvägarnes längd i förhållande till ytan, är störst i det industriella, tätbefolkade Belgien, som har nära 22 km. pr kvkm. land. Obetydligt mindre tätt är nätet i konungariket Sachsen med 19 km. järnvägar på 100 kvkm. Därefter följa Baden och Elsass-Lothringen, båda med 13 km., Storbritannien och Irland med 11,4, Tyska Riket i sin helhet och Schweiz, båda med 9,5, Nederländerna med 8,6 och Frankrike med 8. Den minsta tätheten i Europa finner man i Norge, 0,6, och i Ryssland, 0,9. Af de utomeuropeiska staterna komma Förenta Staterna främst i afseende på täthet med 4 km. på 100 kvkm. I förhållande till folkmängden äga järnvägarna den största längden i Sverige, där 22,4 km. järnvägar komma på 10,000 inv. Därefter följa Danmark med 12,3, Schweiz med 11,4, Frankrike med 11,1, Baden, Bajern och Elsass-Lothringen med vardera 11 km. järnvägar på 10,000 invånare. Hvad slutligen beträffar järnvägarnas anläggningskostnader, så kunna de beräknas vid slutet af år 1900: för de europeiska till 82,880 millioner riksmark och för de utomeuropeiska till 72,794 millioner, tillsamman 155,674 millioner riksmark.

De europeiska staternas utgifter. Enligt *Économiste européen* utgjorde de europeiska staternas utgifter efter budget 1891 19,837 millioner francs, 1901 29,090 millioner, sålunda en tillväxt på tio år med 9,253 millioner eller 46 %. Utgifterna för försvarsändamål (armé och flotta) stego under samma tid från 4,612 till 7,875 millioner. Om man tar i betraktande, att de europeiska staterna hafva att bära en skuldbörda af omkring 130 milliarder, hvaraf den största delen tillkommit på grund af krig eller förberedelse till krig, finner man, att nära två tredjedelar af budgeternas hela belopp uppslukas af militarismen.

Sjöfartens understödjande genom statspremier. Rörande de senaste framsteg, systemet med statspremier åt sjöfarten gjort eller håller på att göra, meddelar oktoberhäftet af *Journal des économistes* några intressanta upplysningar.

I Förenta Staterna kommer kongressen att inom kort antaga en lag, som bestämmer ett årligt understöd af 9 millioner dollars åt fartygsbyggare och skeppsredare. I Ryssland har nyligen en

kommitté under ordförandeskap af en storfurste antagit följande förslag, som komma att träda i kraft från den 1 jan. 1903: 1:o. Åt skeppsredarne beviljas räntefria lån, uppgående till hälften af byggnadskostnaden för de fartyg, de äga, och som de låtit bygga i Ryssland af ryskt material. Lånen skola återbetalas under tjugo år med lika stora annuiteter, under tiden skola fartygen vara hypotek för det beviljade lånet. 2:o. Assuranspremierna betalas för intill två tredjedelar af fartygets värde. 3:o. För att uppmuntra exporten af ryska varor i fartyg, byggda i Ryssland, skall staten betala hälften af det förbrukade kolet, för så vidt detta är af ryskt ursprung. För att komma i åtnjutande af detta privilegium måste fartyget dessutom i rysk hamn intaga en last, uppgående till tre fjärdedelar af dess dräktighet. Dessa privilegier äro utslutande förbehållna åt redare af rysk nationalitet eller bolag; hvars alla delägare äro ryssar.

Och slutligen, det märkligaste af alltsamman, engelska regeringen bereder sig att beträda samma väg under förevändning att skydda den engelska handelsflottan mot Ocean-trusten. På grund af en öfverenskommelse, som inspirerats af protektionister och imperialister i förening, skall regeringen tilldela Cunard-bolaget en subvention af 150,000 pd. st. årligen i stället för den nu från postverket utgående subventionen å 26,500 pd. st. Bolaget skall till gengäld förplikta sig till att alltid förblifva ett rent nationellt bolag med förvaltning och fartyg i engelska händer. På samma gång har regeringen träffat en annan öfverenskommelse med trustens ledare Pierpont Morgan för att försäkra sig om, att de fartyg, som öfvergått i trustens händer, få bevara sin engelska nationalitet, och att hälften af de fartyg, som komma att byggas, reserveras för engelska varf.

Detta återvändande till ett gammalt system, som frihandlarne gjort slut på för femtio år sedan, har emellertid blifvit föremål för liflig opposition. I en af sina senaste småskrifter har Cobden-klubben påpekat, att det väldiga uppsving, som Englands handelsflotta tagit, daterar sig ifrån frihandels införande och afskaffandet af Cromwells navigationsakt. Tantalet för i engelska hamnar in- och utklarerade fartyg har ökat från 12,020,000 1850 till 79,214,000, hvaraf tre fjärdedelar komma på den britiska handelsflottan. Och i ett bref till *Times* hafva tvenne skeppsredare, Alfred Holt och Cie, trogna den lära, under hvars välde deras näring nått en så hög grad af blomstring, energiskt protesterat emot detta försök att återinföra premierna.

Äfven i Sverige står, som bekant, frågan om sjöfartsnärings understöd på dagordningen, om man också här knappast ännu har kommit *from sounds to things*.

Moderna rederier. Otvifvelaktigt stå vi omedelbart inför en väldig omhvälfning, en verklig revolution i världens sjöfartsför-

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

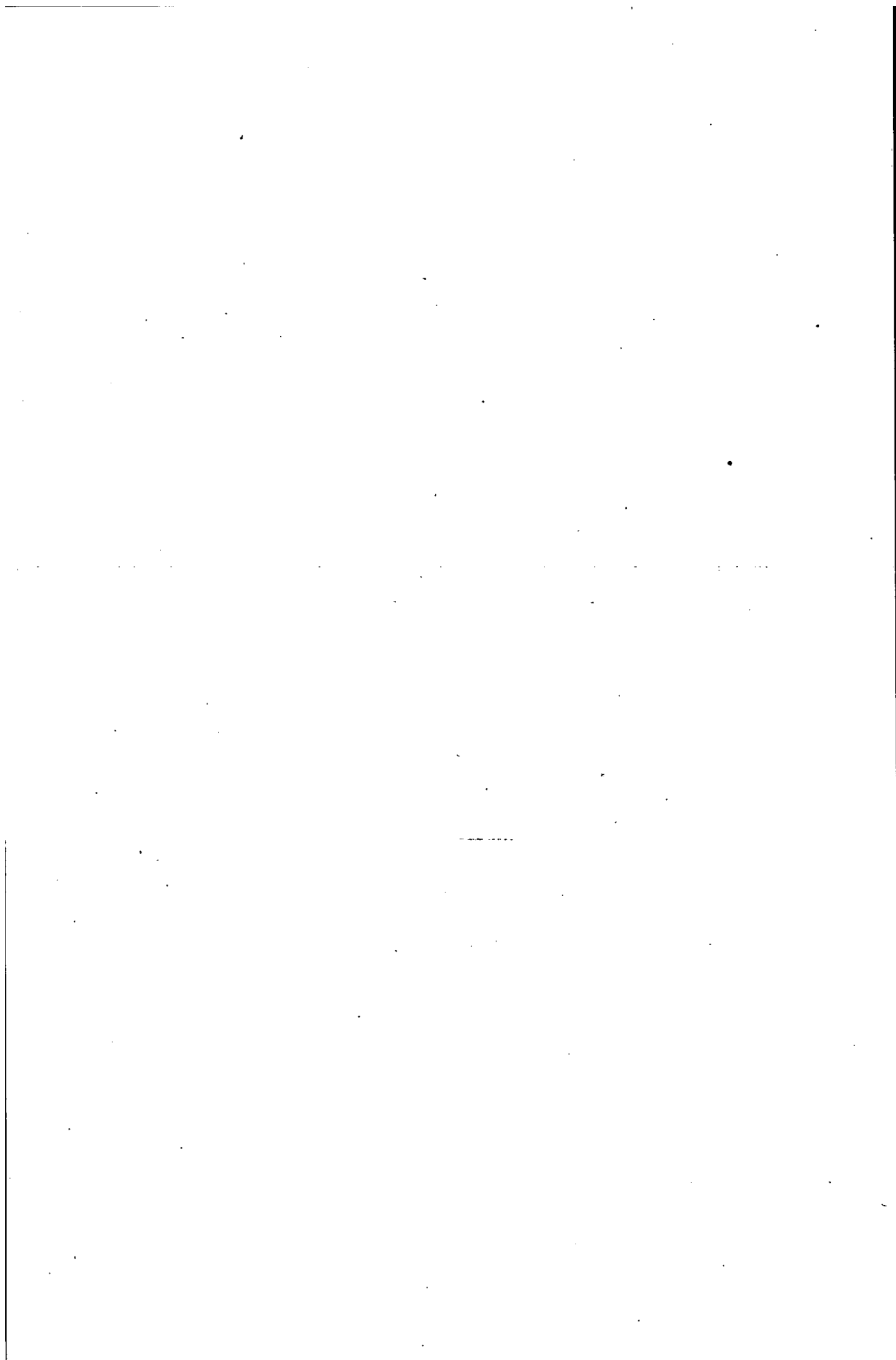
FJÄRDE BANDET

5 ÅRG. 1902

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

Innehåll.

Uppsatser och granskningar.

	Sid.
ANDERSSON, T., Arbetareskyddslagstiftningens årsbok	28
— —, Om barnarbetarskyddet i den tyska industrien	322
CASSEL, G., Räntepolitik i forna tider	14
FAHLBECK, P. E., Rösträtsreformen	65
— —, Ännu en gång sammansatta stater	162
— —, Inkomsttagarne och den statistiska rösträtsutredningen	168
— —, Nymalthusianism	249
FLODSTRÖM, I., En metod för utskotts- och liknande val inom riksdagen	237
FREDERIKSEN, N. C., De amerikanske Trusts	123, 201
HECKSCHER, E., Tillfälliga utskott	32
KJELLÉN, R., Döda bokstäfver i Sveriges gällande regeringsform	101, 181
NILSSON, J. R., Nyare statsvetenskaplig litteratur	173, 291
REUTERSKIÖLD, C. A., Några svensk-internationella rättsfrågor	1
Genmåle från Utrikesdepartementet	152
ROSMAN, H., Obeaktade källor för vår ekonomiska historia	213
RUNSTEDT, A. F., Om proportionella val på grund af tvåmansvalkretsar	301
WIDELL, L., Smärre bidrag till svensk statsrätt	310

Strödda meddelanden.

Vigda, tödda och döda i Förenta Staternas storstäder	60
Antalet gemensamma voteringar i svenska riksdagen	61
Den sociala utvecklingen och egendomsfördelningen	232
Konsumtionen af järn	233
Dödligheten bland barn, som uppfödas med djurmjök	233
Agrarstrejkerna i Italien	294
Firman Krupp	297
Nymalthusianismen i Australien	297
Angkraft och vattenkraft i Italien och Sverige	335
Arbete och arbetslöner i Indien	335

	Sid.
Järnvägarne under nittonde århundradet	336
De europeiska staternas utgifter	337
Sjöfartens understödjande genom statspremier	337
Moderna rederier	338

Administrativ praxis.

1. Talan om företrädesrätt till besittning af nybygge	63
2. Kyrkokassas medel få ej användas till kostnader för församlings- och ministerialböcker m. m.	63
3. Tjänsteman, som har sin bostad utom tjänstgöringsorten, är ej berättigad att för resor i tjänsteärenden bekomma högre ersättning af statsmedel, än om han vore boende inom tjänstgöringsorten	177
4. Resersättning utgår jämväl, där afståndet understiger en km.	178
5. Angående rese- och traktamentsersättning för länsman, som förordnats att utföra de tjänstemål, som eljest tillkommit länsman i annat distrikt	178
6. Angående ifrågasatt vitnesförbud för ölutkörare att befara vissa enskilda vägar	179
7. Angående invigning af ett utaf enskild förening byggdt kapell	235
8. Angående formen för upptagande af fråga om befrielse från skyldigheten att bygga och underhålla laga hus å torp, tillhörande ecklesiastika boställen	300
9. Äfven om en fastighet är så afsides liggande, att det kan anses sannolikt, att dess ägare ej själf in natura kommer att fullgöra vägunderhållet, skall dock hans vägloft utläggas på fördelaktigaste plats	346
10. I fråga om ersättning till extra domare i brottmål	348
11. Ansökan om antagande af släktnamn	348

Rättelse.

Sid. 244, sista raden, står *d* och *e*, läs *e* och *d*.

hållanden. Redan länge har man tyckt sig kunna på afstånd skönja den fara, som hotar de europeiska staternas sjöfart från Amerikas sida; man har kunnat förutse, att den dag, då amerikanerna besluta sig för att med sin väldiga kapitaltillgång, sin utomordentliga energi och sin lika utomordentliga organisationsförmåga kasta sig in på sjöfartsnäringens område, skulle en kamp på lif och död begynna för den europeiska sjöfarten, skulle kanske dödslockan komma att ringa för mer än en europeisk stats handelsflotta. Ej minst i denna tidskrift¹⁾ har det varnats för denna fara, har det hänvisats till den enda utväg, som finnes, för att med utsikt till framgång kunna upptaga striden: hela rederinäringens koncentrerande på ett fåtal mäktiga, kapitalstarka företag. Nu är faran öfver oss. Och den har kommit på det sätt, som man kunde vänta, i form af en kolossal sammanslutning, Morgans sjöfartstrust. Vål hafva ej alla de jätteplaner ännu realiserats, som den vid sitt första framträdande tycktes föra i skölden; om någon monopolisering af Atlant-trafiken kan det ännu åtminstone ej vara tal. Men att faran likväl är utomordentligt stor, visar sig bäst af de medel, de europeiska staterna tillgripa till sitt försvar; att själfva England, såsom på annat ställe i tidskriften omnämnes, i strid med sina traditioner ser sig tvunget att ge sig in på statssubventionens område, är ett tidens tecken, kraftigare talande än något annat. Och dock är man här rustad att möta konkurrensen på helt annat sätt än hos oss. Så godt som öfver allt i Europa, utom i Sverige, har under den sista tiden utvecklingen inom rederiförelsen allt mera gått emot ett koncentrerande i stora, konkurrensdugliga företag. En intressant redogörelse för denna utveckling lämnas i en uppsats af FAB. LANDAU i oktober-häftet af CONRAD'S *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*.

År 1880 funnos i samtliga länder sammanlagdt 74 rederier med minst 10,000 reg.-tons; dessa disponerade 1,561 fartyg med 2,506,348 r.-t. dräktighet. I våra dagar är ett rederi med endast 10,000 r.-t. ej att betrakta såsom något synnerligen betydande företag; vid en undersökning rörande de nuvarande storrederierna måste därför gränsen sättas mycket högre, Landau sätter den vid minst 30,000 r.-t. Af sådana stora rederier fanns 1901 ett antal af 158 med 4,056 fartyg och 11,075,681 r.-t. Af de 74 stora rederier, som funnos 1880, kommo på England 50, Frankrike 6, Tyskland, Förenta staterna och Nederländerna hvardera 3, Italien och Spanien hvardera 2, Österrike-Ungern, Ryssland, Belgien, Danmark och Japan hvardera 1. Af de 158 storrederierna 1901 hade England 104, Tyskland 15, Frankrike 7, Förenta staterna 6, Italien, Spanien och Nederländerna hvardera 4, Österrike-Ungern och

¹⁾ P. E. FAHLBECK, Den utländska betalningsbalansen och den utrikes sjöfarten. (I. Statsvet. Tidskr. 1899. h. 3).

Ryssland hvardera 3, Japan 2, Danmark, Norge, Belgien, Chile, Brasilien och Turkiet hvardera 1. Alldeles densamma blir ej ordningen, om länderna ordnas efter det totala, som stor-rederierna disponera; för 1901 blir då ordningen: England, Tyskland, Frankrike, Japan, Förenta Staterna, Italien, Spanien, Österrike-Ungern, Ryssland, Nederländerna, Danmark o. s. v. Sättes stor-rederiernas sammanlagda tonnage 1880 lika med 100, hade det 1901 stigit till 342. För de särskilda staterna utgjorde tonnaget 1901 — tonnaget 1880 antaget lika med 100 — för Japan 1890, Tyskland 1251, Danmark 640, Spanien 502, England 399, Österrike-Ungern 378, Ryssland 367, Italien 354, Förenta staterna 271, Nederländerna 269, Frankrike 263, Belgien 180. För Norge, Chile, Brasilien och Turkiet kan ingen jämförelse göras, då något stor-rederi ej existerade i dessa stater 1880. Går man till de särskilda rederierna, finner man, att mycket stora förskjutningar skett sedan 1880 i deras inbördes ordning. 1880 kom främst det engelska Peninsular and Oriental St. N. Co., därefter det franska Messageries Maritimes och i tredje rummet det engelska Pacific St. N. Co. 1901 voro dessa resp. n:o 4, 6 och 17. Första platserna intaga nu de tyska Hamburg-Amerika Linie och Norddeutscher Lloyd, som 1880 voro resp. n:o 17 och 4. Det danska Forenede Dampskibs Selskab, som 1880 var n:o 46, hade 1901 avancerat till n:o 22. Ej blott absolut hafva stor-rederiernas antal och tonnage stigit, de innehafva därjämte numera en vida större del af hela handelsflottan än 1880, såsom synes af följande sammanställning:

	Stor-rederiernas andel af hela handelsflottan, i ‰			
	af antalet fartyg		af tonnaget	
	1880	1901	1880	1901
Tyskland	270	557	518	766
Frankrike	517	421	395	622
Chile	—	488	—	557
England	265	402	417	525
Japan	355	386	385	513
Österrike-Ungern	865	481	769	508
Ryssland	488	233	506	413
Italien	722	374	720	379
Nederländerna	266	252	551	352
Spanien	117	266	281	341
Turkiet	—	382	—	321
Danmark	365	374	283	300
Belgien	226	106	426	236
Brasilien	—	135	—	228
Förenta Staterna	106	102	163	194
Norge	—	30	—	73
Samtliga länder	287	346	407	493

Starkast är sålunda koncentrationen i Tyskland. Bättre än något annat folk hafva tyskarne insett värdet af koncentration i

rederinäringen. Också hafva vi sett Morgans väldiga trust väja tillbaka för att upptaga kampen med de mäktiga tyska bolagen. Motsatta ytterpunkten intaga, jämte Norge, Förenta Staterna. Här är säkerligen en af de viktigaste orsakerna till, att Amerika ej förr än nu uppträdt konkurrerande på sjöfartens område; i och med den första stora sammanslutningens bildande har äfven konkurrensen kommit.

Ludvig Widell.

Administrativ praxis.

9. Äfven om en fastighet är så afsides liggande, att det kan anses sannolikt, att dess ägare ej själf in natura kommer att fullgöra vägunderhållet, skall dock, utan hänsyn därtill, hans vägloft utläggas på fördelaktigaste plats.

Sedan inom Vermdö skeppslags väghållningsdistrikt i Stockholms län vägarnes gradering och fördelning blifvit afslutad den 26 jan. 1898, därvid bl. a. -- utan afseende å under förrättningen framställda förslag i syfte, att de på öarne i Vermdö skärgård belägna hemman, hvilka i anseende till denna sin belägenhet afsides från Vermdöns fastland, där de hade att utgöra sitt vägunderhåll, hade särskilda svårigheter för dettas fullgörande, måtte erhålla annan för dem lämpligare förläggning af deras väglotter, än förrättningsmännen i upprättad provisionel plan öfver skiftesläggningen upptagit, så att de väghållningsskyldige å dessa hemman måtte kunna, om de så önskade, själfve bestrida sitt vägunderhåll -- hemmanen Löknäs, Skaft, Sollenkroka och Argboda å Vindö samt Gällnö, Träskö, Svartsjö, Alsvik, Lådna, Hjelmö, Kacklö och Grinda bekommit sina väglotter å landsvägen n:o 1 från Vermdö kyrka till Skurubro omkring 14 och högst omkring 17 kilometer från nämnda kyrka; till stöd för hvilken anordning förrättningsmännen och gode männen i afgifvet yttrande till protokollet hufvudsakligen framhållit, att distriktets vägstyrelse under förrättningen utlofvat att jämlikt 12 § väglagen öfvertaga skärgårdsmännens väglotter mot ersättning efter ty i nämnda § stadgades, att i betraktande af hemmanens ringa vägtal och det likaledes obetydliga belopp, som i beräknad underhållskostnad belöpte på hvarje vägtal, nämnda öfvertagande icke skulle tillskynda hemmanens innehafvare några dess mer betungande utgifter, hvaremot vägunderhållets fullgörande af dem; själfva icke kunde aflöpa utan synnerligen stora besvär och kostnader, samt att en omkastning af väglotterna för ifrågavarande hemman, i enlighet med därom under förrättningen närmare gjorda förslag, skulle åstadkomma sådana förskjutningar af väglotterna i öfrigt, att vägdelningen skulle för de flesta andra väghållare inom distriktet blifva ytterst obehväm;

så och efter det öfver förrättningen besvär anförts hos Kbfde bl. a.

af åtskillige personer från Vermdö sockens skärgård, hvilka hufvudsakligen anført, att de, hvilkas hemman vore belägna å öarne nordost om Vermdön, och hvilka af distriktets vägar endast begagnade den från Löknäs förbi Siggista till Vermdö kyrka, också enligt hittills gällande vägdelning af år 1839 haft sina väglotter å denna trakt, nämligen å vägen mellan kyrkan och Torsby samt omkring hemmanet Hemmersta äfvensom å nyssnämnda vägen mellan Löknäs och kyrkan, hvarigenom de kunnat vid sina färder till kyrkan tillse, huruvida väglotterna varit i godt skick, samt jämväl varit i stånd själfva fullgöra sitt vägunderhåll, i det de kunnat på sina segelskutor till fastlandet frakta behöfligt grus från sina öar och med biträde af någon i närheten boende torpare utbreda det å sina vägstycken eller till och med öfverföra dragare för ändamålet, hvaremot de vid den öfverklagade vägdelningen tilldelats vägunderhåll å det s. k. Olmingslandet och således i en trakt, som de icke någonsin besökte, samt — då afståndet till Kil landvägen från Löknäsvik, deras närmaste hamn å Vermdön, vore $2\frac{1}{2}$ mil och sjövägen mångdubbelt längre — så afläggse från deras hemvist, att de omöjligen skulle kunna fullgöra det dem ålagda vägunderhållet annorledes än medelst entreprenad, därvid de måste betala huru högt pris som än fordrades, så framt ej förhållandet kunde blifva ordnad genom väglotternas öfvertagande af vägstyrelsen mot ersättning i penningar efter särskilda nämndens uppskattning, på hvilken utväg de emellertid så mycket mindre kunde förlita sig, som det, först sedan vägdelningen vunnit laga kraft, kunde blifva afgjordt, huruvida vägstyrelsen komme att samtycka till en sådan anordning, och huru stor utgift därför de klagande då komme att vidkännas;

förklarade, efter det bl. a. uti afgifvet utlåtande vederbörande förrättningsman uttalat, att, då de klagande i alla händelser måste för väghållets fullgörande anlita vare sig vägstyrelsen eller enskilde entreprenörer, det för dem vore utan särdeles betydelse, hvar deras väglotter blefve utlagda. Kbfde genom utslag den 28 april 1899, att Kbfde funnit de hos Kbfde anförda besvären ej föranleda ändring i öfverklagade vägdelningsförrättningen.

Emot berörda utslag anförde en del af af de hos Kbfde klagande besvär hos Kammarkollegium, som efter vederbörandes hörande den 20 sept. 1901 sig utlät, att, enär, med afseende å den vid klandrade förrättningen bestämda förläggning af vägskiptena för klagandenas fastigheter, utgörande, enligt hvad mantalslängden för år 1899 utvisade, andelar i hemmanen Svartsjö, Grinda, Träskö, Gällnö, Lådna, Hjelmö, Kacklö, Alsvik, Sollenkroka, Argboda, Skaft och Löknäs, klagandenas berörda fastigheter måste anses hafva blifvit genom ifrågavarande vägdelning med vägunderhåll oskäligt betungade, aktade Kollegium som skäligt, med upphäfvande af ifrågavarande vägdelning och Kbfdes den 28 april 1899 meddelade resolution, visa ärendet åter till förrättningsmännen och godemännen, som skulle hafva att i vägdelningen härutinnan göra rättelse och med ärendet i öfrigt lagligen förfara; och har K. M:t, enligt resolution den 22 aug. 1902, icke funnit skäl att göra ändring i Kollegii berörda, hos K. M:t öfverklagade utslag.

10. *I fråga om ersättning af allmänna medel till i stad förordnad extra domare i brottmål.*

Sedan e. o. hofrättsnotarien John Bladh, hvilken på grund af förordnanden utaf Göta hofrätt såsom särskild ordförande i rådstufvurätten i Vänersborg den 3, 11, 18 och 25 okt., den 1, 8, 16, 23 och 30 nov. samt den 5 och 12 dec. 1901 handlagt rannsakingar inför rådstufvurätten med häktade skoarbetaren Bäcklund, tilltalad för mord och mordbrand, hos Kbfde i Elfsborgs län anhållit att för ifrågavarande förrättningar af allmänna medel tillerkännas ersättning enligt afgifven räkning med 30 kronor för en förrättningsdag och två expeditjonsdagar vid hvarje rannsaking eller med tillhoppa 330 kronor, utlät sig Kbfde i resol. den 3 juni 1902, att, enär uti stad förordnad extra domare i brottmål icke, enligt gällande författningar, vore berättigad att af allmänna medel utbekomma sådan ersättning, som afsåges i ansökningen, blefve denna af Kbfde afslagen.

Bladh anförde häremot und. besvär hos K. M:t, som emellertid, enligt beslut den 31 okt. 1902, ej fann skäl att i Kbfdes resol. göra ändring.

G. T.

11. *Ansökan om antagande af släktnamnet Ek ansågs vara af beskaffenhet att ej böra genast afslås.*

Hos Kbfde i Stockholms län anhöll mästerlotsen A. Boman i Sandhamn, att hans son Petrus Elof, som vore född den 1 febr. 1887, måtte få antaga namnet Ek, till stöd hvarför anfördes, att vid Sandhamns lotsplats redan finnes flera lotsar med namnet Boman, och att Petrus Elof Boman för att vinna anställning därstädes måste förändra sitt namn.

Genom resolution den 5 april 1902 utlät sig Kbfde, att, enär namnet Ek, enligt hvad känt vore, bures af annan släkt och tillika vore af mera egenartad beskaffenhet, blefve, med stöd af 3 § i Kongl. förordningen angående antagande af släktnamn den 5 dec. 1901, ansökningen afslagen.

Häröfver anförde A. Boman besvär hos K. M:t, som, enär ifrågavarande hos Kbfde gjorda ansökning icke vore af beskaffenhet, att den skolat af Kbfde genast afslås, utan därmed bort förfaras i enlighet med stadgandet i § 4 af omförmälda förordning, den 19 sept. 1902 visade ärendet åter till Kbfde, som skulle detsamma ånyo företaga och därmed vidare lagligen förfara.

G. T.

Innehåll:

A. F. Runstedt, Om proportionella val på grund af tvåmansvalkretsar.
Ludvig Widell, Smärre bidrag till svensk statsrätt.
Thor Andersson, Om barnarbetarskyddet i den tyska industrien.
Strödda meddelanden.
Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.
1902:

H. 11. *Aufsätze*: G. STILLE, Malthusianische Bestrebungen in Westeuropa. 1. — P. FRAUENSTÄDT, Aus der Geschichte der Zünfte. 1. Der Hund in der Geschichte der Zünfte. — S. v. WALTERSHAUSEN, Beiträge zur Beurteilung einer wirtschaftlichen Föderation von Mitteleuropa. 4. — J. WOLF, Zollvereinigungen oder wirtschaftliche Allianzen? — *Socialpolitik*: VON ROHDEN, Die sociale Wohlfahrtspflege auf der Düsseldorfer Ausstellung. 2. — *Sprechsaal*. — *Miscellen*. — *Buchbesprechungen*.

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.
Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1902: h. 5—6.

The Journal of Political Economy. Vol. 10. N:o 4. Chicago, Ill. September 1902.

Kyrklig Tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Upsala 1902: h. 5.

Finanstidende. Organ for dansk pengevæsen. Kjøbenhavn 1902: Nr. 1—11.

Social Tidskrift. Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH.
Stockholm 1902: h. 7—8.

Försäkringsföreningens Tidskrift, Red. J. LEFFLER. Stockholm 1902: h. 5.

Statsøkonomisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for Den Statsøkonomiske Forening. Kristiania 1902: h. 4 a.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen, redigerad af OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1902: h. 6—7.

Ekonomiska Samfundet i Finland: Den naturliga folktillväxten i Finland 1881—1890 af D:r A. G. FONTELL. Helsingfors 1902.

Tidsskrift for Retsvidenskab, udg. af Bestyrelsen for den Stangske Stiftelse i Christiania. Christiania 1902: h. 3—4.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

